FRITZ BRUPBACHER

(1874-1945)

EN ZIJN VERHOUDING TOT HET ANARCHISME

DOOR

ALBERT DE JONG

FRITZ BRUPBACHER

(1874–1945)

EN ZIJN VERHOUDING TOT HET ANARCHISME

DOOR

ALBERT DE JONG

UITGAVE
VAN DE ANARCHO-SYNDICALISTISCHE PERSDIENST
W. Albus - G. Metsustraat 8 - Den Haag - Postrekening 574995
1952

FRITZ BRUPBACHER
(1874–1945)
EN ZIJN VERHOUDING TOT HET ANARCHISME

INLEIDING

Een van de meest belangwekkende figuren uit de internationale socialistische beweging is ongetwijfeld de Zwitserse arts Fritz Brupbacher geweest. Het was en het is mij een voortdurend genot hem uit zijn boeken te leren kennen. Hij geeft daarin zichzelf en doet zich kennen niet als een *geleerde* maar wel als een *wijze* filosoof, als een man die het leven en de mens heeft gekend en heeft lief gehad. Het doet mij groot leed, dat ik hem niet persoonlijk heb leren kennen, want ik ben er van overtuigd, dat hij een sympathiek kameraad moet zijn geweest en dat omgang met deze ruime vrije geest groot geestelijk levensgenot moet hebben geschonken. Ik voel het zo aan als anarchist, ofschoon Brupbacher nooit deel heeft uitgemaakt van de anarchistische beweging. Hij was integendeel eerst lid van de sociaal-democratische en later van de communistische partij in Zwitserland. Maar hij was een vrije geest, een vrijdenker in de hoogste zin van het woord en afkerig van alles wat doctrinair en fanatiek is. Hij had een fijn gevoel voor het betrekkelijke en was daardoor ménselijk. Hij verkondigde bij voorbeeld niet, dat men altijd de waarheid moest spreken, maar wel dat men niet moest liegen, als het met de waarheid ook nog ging. En zijn auto-biografie („60 Jahre Ketzer")* verscheen onder het motto: „Ik heb zo min mogelijk

***) Een vertaling en verklaring van vreemde woorden, uitdrukkingen en vaktermen is met enkele bijzonderheden omtrent in dit werkje voorkomende personen als aanhangsel II opgenomen.**

gelogen." De raad van Domela Nieuwenhuis om het marxisme de rug toe te keren en zich bij de anarchisten aan te sluiten, heeft hij nooit opgevolgd, maar wel werd hij eerst door de sociaal-democraten en later door de communisten uit hun partij geroyeerd.

In zijn wezen was Brupbacher een zeer vrijheidslievend mens en veel te individualistisch om een echte partijman te zijn. Na zijn dood schreef een zijner vrienden aan zijn vrouw: „Fritz Brupbacher paste in geen enkele partij. . . . De dwang en de discipline der organisatie kon hij, als individualist en als anarchist naar de geest, niet verdragen." Anarchist in de politieke zin van het woord is hij nooit geweest; hij noemde zich niet „anarchistisch", maar wel „anarchaïsch". Hij aanvaardde het anarchisme als idee, als filosofie, maar niet het anarchisme als sociale arbeidersbeweging. Zijn critiek op de anarchistische beweging was eigenlijk, dat ook zij te zeer doctrinair en hem, als individualist, niet vrij genoeg was.

BRUPBACHER EN DOMELA NIEUWENHUIS

In verband met een verblijf van Domela Nieuwenhuis te Zürich schrijft Brupbacher op pag. 154 van zijn auto-biografie „60 Jahre Ketzer":

„Ik was het met Domela Nieuwenhuis spoedig op de voornaamste punten eens. Voor ons beiden betekende *anarchisme* eigenlijk: de wil om niet te heersen en niet over zich te laten heersen. Dit is natuurlijk slechts één menselijke tendenz, iets dat aan elke vorm van handelen zou moeten worden toegevoegd. Daarom meende ik — in tegenstelling met Domela Nieuwenhuis, die wilde dat ik voor de socialistische partij zou bedanken —, dat ik lid van de partij kon blijven, evenals ik later geloofde in de communistische partij te kunnen blijven, maar dat ik aan de partij moest toevoegen het beginsel van vrijheid voor de zelfstandige persoonlijkheid, de zelfstandige persoonlijkheid die rekening houdt met zijn medemensen. Ik heb echter leren inzien, dat dit noch door de socialistische, noch door de communistische, noch door de anarchisten, noch door de syndicalisten, noch door enige andere groepering wordt geduld."

Brupbacher oordeelde het aantal mensen dat behoefte gevoelde voor de vrijheid van anderen op te komen zo gering, dat zij z.i. beter in andere bewegingen konden werken, omdat hij een vrij-socialistische beweging niet mogelijk achtte, in tegenstelling met Domela Nieuwenhuis, ofschoon ook deze volgens hem niet verwachtte, dat het beginsel der vrijheid in de naaste toekomst verwezenlijkt zou kunnen worden.

„MARX UND BAKUNIN"

De „marxist" Brupbacher was met zijn hart niet bij de anarchistische beweging, maar wel bij het anarchisme. In zijn boek „Marx und Bakunin" gaat al zijn liefde uit naar Bakoenine en spreekt hij met grote sympathie over de anarchist James Guillaume. Maar Marx komt er als mens en als psychologische figuur slecht af. In tegenstelling tot Bakoenine acht hij Marx een zeer weinig sociaal wezen. In de wijze van denken van Marx, zo zegt hij, lag een geniaal grote bekwaamheid opgesloten om uit het individuele van het leven het algemene te abstraheren en daarmede tegelijkertijd aan het leven, dat in werkelijkheid steeds slechts individueel is, het leven te ontnemen, het te verkrachten.

Dit nu moet Brupbacher, die van het leven hield en van de mens, die met zijn individualistische aanleg zin had voor het persoonlijke, een gruwel zijn geweest. De geest van Bakoenine, die er op heeft gewezen, dat voor de geleerde niet „een", doch slechts „het" konijntje als niet reële abstractie bestaat, dat de geleerde geen rekening kan houden met Jan en Piet, doch slechts met de abstractie „mens" die het gemeenschappelijke van alle mensen omvat, terwijl het in het leven juist gaat om de belangen van Jan en Piet en van ieder mens afzonderlijk, die geest was ook de geest van Brupbacher.

Marx, zegt Brupbacher, heeft iets van een monnik tegenover de zorgeloze heiden Bakoenine. Tegenover de christelijk-ascetische Marx stelt hij de wilde Russische heiden Bakoenine. En Brupbacher hield het met de heidenen. Als laatste werk schreef hij op zijn levensavond: Een hygiëne der ziel voor gezonde heidenen (Seelenhygiene für gesunde Heiden, 1943).

Hegel liet Marx, zo zegt Brupbacher, in de geschiedenis der mensheid de zin van het leven vinden, die hij in zijn persoonlijk wezen niet had kunnen ontdekken. Marx weet niet meer wat hij zelf wil, maar hij weet wat de wereldgeschiedenis wil. De wereldgeschiedenis is autoritair en Marx is haar dienaar op aarde. Marx voelt zich kenner van de wetten van de wereldgeest en krijgt het harde niets ontziende zelfbewustzijn van de geleerde tegenover de onwetende. Marx beschouwt de mens niet als individu, maar als bestanddeel van de massa.

Het priesterschap van Marx, dit opofferen van de levende mens aan de theorie, aan de leerstelling, aan het dogma, kan niet anders dan volkomen in strijd zijn geweest met Brupbacher's diepste wezen.

„ANARCHAÏSCH" VAN NATURE

Indien het gezag de uitdrukking is van het vaderlijke en mannelijke element in de menselijke samenleving en de vrijheid aan het vrouwelijke en moederlijke element beantwoordt, kan men Brupbacher een geboren anarchist noemen, omdat dit laatste element het sterkst in zijn karakter tot uitdrukking kwam. In zijn jeugd kwam hij in opstand tegen Nietzsche's verachting voor de vrouw, die hij voor het voornaamste culturele element in de wereld hield, zoals zij dit ook in zijn ouderlijk huis was geweest. Aan „de man" schreef hij een flinke portie barbarisme toe en hij geloofde dat de cultuur, het rekening houden met de medemens, meer tot het wezen van de vrouw dan van de man behoorde. Intuïtief was hij van jongsafaan een vijand van wat men „mannelijkheid" noemt en dat op een of andere wijze met alcohol, sport en militarisme heeft te maken. Hij zou zich in het geheel niet beledigd hebben gevoeld, indien de goede God hem als meisje geboren had laten worden, omdat hij een meisje als een cultureel wezen beschouwde. En tegenover meisjes die hem bevielen trad hij niet op als een echte man, niet als een ijzervreter of een cavalarist, zo schrijft hij, maar meer als een homosexuele dame, die in het narcisme naastenliefde heeft geleerd en het voorspel amusanter vindt dan de daad die met de voortplanting verband houdt.

Het vrouwelijk-moederlijke element heeft ongetwijfeld op Brupbacher's karaktervorming grote invloed gehad en was sterk in hem vertegenwoordigd.

BRUPBACHER EN DE KLEINBURGERS

Van zijn jeugd af heeft Brupbacher een afkeer gehad van de kleinburgers (de burgermannetjes) en hij voelde niets voor carrière maken. Het ideaal van „vooruitkomen in de wereld" en veel geld verdienen stond hem vierkant tegen. De haat tegen het kleinburgerdom is hem zijn leven lang bijgebleven, ook toen dit zich bij zijn sociaal-democratische partijgenoten openbaarde, aan wie hij verwijt dat hun hoogste ideaal was een positie op het stadhuis voor hun kinderen, al was het maar als bode, en voorts het bezit van een canapé, om welke reden hij voor hen de naam „Plüschsofasozialisten" heeft uitgevonden. Afkerig van de burgerlijke wereld kwam hij reeds vroeg te staan tegenover vaderland, staat en mensen. Ik werd, zo schrijft hij over zijn gymnasiumtijd — wanneer zijn rationalistische literatuurleraar, zijn individualistische geschiedenisleraar en zijn historisch-materialistische latijnse leraar grote invloed ten goede op hem uitoefenen —, ik werd individualistisch idealist, ja zelfs een soort individuele anarchist, zonder deze term te kennen. Wanneer ik met een echte burgerkruidenier in aanraking kwam, sloeg het mij op mijn zenuwen.

De staat beschouwde hij als een soort „maatschappij op aandelen van de kooplui", zoals hij het destijds reeds uitdrukte en hij was voor afschaffing van de staat, van de wetten, van de rechtbanken en van de politie. Maar hij vond allerminst de weg naar het revolutionnaire socialisme, omdat dit de collectiviteit tot meester van het individu wilde maken. Het staatssocialisme — een ander socialisme kende hij niet —, beschouwde hij als een op de spits gedreven klein-burgerlijk streven om het individu te onderdrukken en van het laatste restje vrijheid te beroven.

DE INVLOED DER RUSSISCHE STUDENTEN

Als student in de medicijnen te Zürich komt Brupbacher in aanraking met Russische en vooral met vrouwelijke Russische studenten, die een volkomen andere cultuur vertegenwoordigden dan zijn Zwitserse collega's. Zij herinnerden hem in sterke mate aan de Franse encyclopedisten der achttiende eeuw (Diderot, Voltaire, Rousseau, Montesquieu e.a.), doch hadden een socialistische inslag. In tegenstelling tot de Zwitserse studenten, wier ambities waren gericht op hun carrière en een „goed" huwelijk, hielden hun Russische collega's zich bezig met economie, politiek en moraal en interesseerden zij zich voor de Russische wereldproblemen. Het is begrijpelijk dat Brupbacher zich sterk tot hen voelt aangetrokken, echter minder tot hun socialisme dan tot hun nihilisme. Het Russische nihilisme was niet belichaamd in een partij, het was geen georganiseerde beweging, maar droeg een filosofisch en vooral een moreel karakter. Het bewoog zich in de eerste plaats op het terrein van de literatuur en de zeden. Het vertegenwoordigde een bepaalde ideeënrichting, het deinsde voor geen enkele logische consequentie terug, doch had allerminst een dogmatisch karakter. Het steunde enerzijds op het materialisme, anderzijds op het individualisme. Het bekende boekwerk „Kracht en Stof" van de Duitse materialist Ludwig Büchner, dat in het Russisch vertaald en clandestien verspreid werd, was het evangelie van de nihilistische beweging, die de godsdienst zo krachtig mogelijk bestreed. Zij streed uitsluitend op geestelijk terrein, met geestelijke wapenen en bereidde aldus de latere politieke en sociale revolutionnaire bewegingen in Rusland voor.

Na hetgeen hiervoor over het karakter en het wezen van Brupbacher is medegedeeld, is het duidelijk dat het nihilisme, dat met alle traditie en conventie had gebroken en dat geen partij met nieuwe dogma's stichtte, voor hem een grote bekoring moest bezitten. Hij leert de Russische taal. Hij beschouwde de Russen als mensen, die alle oude vooroordelen op zij hadden gezet, doch zag in hun socialisme een nieuw vooroordeel. Hij komt in aanraking met de individuele en zeer

onconventionele anarchist Sanftleben, die hem vertelde van de gebroeders Reclus, van Kropotkin en van de individualist Max Stirner. Voorlopig interesseerde hem slechts de laatste.

In deze tijd schreef hij aan een Russische mede-studente: „Ontevreden met het bestaande zijn wij allebei. Over de middelen tot omwenteling verschillen wij van mening. U gelooft in de massa. Intussen geloof ik nog steeds, dat van kleine kringen uit een culturele omwenteling zal plaatsvinden." Hij meende, dat niet een bepaalde klasse, maar een bepaald soort mensen een geestelijke (en niet een economisch-politieke) revolutie teweeg zouden brengen.

DE INVLOED VAN LYDIA PETROWNA

Na drie maanden in het krankzinnigengesticht van Forel te hebben gewerkt, besluit Brupbacher psychiater te worden. In 1897 wordt hij verliefd op de Russische studente Lydia Petrowna, die medicijnen was gaan studeren, teneinde „in het volk" te kunnen gaan. Zij was socialiste en van haat tegen het tsarisme vervuld. Het was haar een hartstocht voor het volk en voor de vrijheid te strijden; voor de vrijheid en voor het volk opgehangen te worden, beschouwde zij als de hoogste eer. Socialisme betekende voor haar in de eerste plaats met volkomen onbaatzuchtigheid al haar gaven, al haar kunnen, haar volledige persoonlijkheid, haar gezondheid en haar leven te stellen in dienst van de zaak van het volk. Al het andere was bijkomstig. Dit alles maakte een diepe indruk op Brupbacher als zoon van het volk, waarvan de gehele wereld zegt: „Geen geld, geen Zwitsers." Uit de geestelijke structuur van een Russin — aldus Brupbacher in „Der Sinn des Lebens", waarbij hij ongetwijfeld Lydia Petrowna op het oog had — is mij het socialisme begrijpelijk en tot levende werkelijkheid geworden." Toch bleef hijzelf aanvankelijk slechts een „Russische" nihilist zonder socialist te worden, al voelde hij zich hiermede niet geheel voldaan.

BRUPBACHER SOCIALIST

Voor de noodzakelijkheid van het socialisme gingen hem de ogen open, toen hij in 1898 als waarnemend arts gedurende drie weken in een proletarische wijk van Zürich voor het eerst met het leven en het lijden van de arbeiders tengevolge van de kapitalistische verhoudingen in aanraking kwam. Het lezen van Bebel's boek „De Vrouw én het Socialisme" wekt in hem de overtuiging, dat de economische ontwikkeling van de maatschappij een klasse doet ontstaan, het proletariaat, dat de erfgenaam zou zijn van de „klassieke filosofie", waarmede Brupbacher, in navolging van Marx, het ideaal van vrijheid en gerechtigheid bedoelt. Hij gelooft, dat het proletariaat dynamiet zal zijn, de betrouwbare en enige kracht, die het door hem gehate burgerdom zal opruimen en die een einde zal maken aan de wan-cultuur der bourgeoisie. Maar ook werd hij gedreven — en dit is voor de verklaring van zijn leven en van zijn politieke houding vermoedelijk een zeer belangrijk element — door een zeker medelijden met het proletariaat. Bovendien had hij langzamerhand genoeg gekregen van het eeuwige ge-„ik" van Stirner; hij wilde zijn eigen „ik" vergeten en „voor de proletarische revolutie te leven" scheen hem daartoe het schoonste middel. Later zal Brupbacher zijn geloof in het proletariaat verliezen, maar in 1898 wordt hij lid van de Zwitserse sociaal-democratische partij.

Spoedig reeds komt hij tot de ontdekking, dat zijn „hedonistisch" en „destructief" socialisme zich niet precies dekt met het socialisme van de partij. Het werd hem duidelijk, dat hij geen „echte" sociaal-democraat, doch slechts een bondgenoot van de sociaal-democratie en van de arbeiders is. Hij maakte verschil tussen het „arbeiderssocialisme" en zijn eigen socialisme. In het laatste was het eerste begrepen, maar niet was het omgekeerde het geval. Dit verschil heeft Brupbacher bewust gedurende bijna zijn gehele leven gemaakt. Geheel één met het proletariaat heeft hij zich nooit gevoeld. Ofschoon hij zeer actief aan haar deelnam, voelde hij zich toch in de arbeidersbeweging een vreemdeling. Iets onbestemds in Brup-

bacher verzette er zich tegen geheel in het socialisme op te gaan. Sterk voelde hij steeds de behoefte *zichzelf* te blijven. Veertig jaar later zou Brupbacher schrijven: „Ik begrijp inderdaad, dat het belangrijk is dat de gemeenschappen leven en goed leven; en ik ben van mening dat ik daartoe steeds nog mijn steentje moet bijdragen. Maar het goed leven van de doorsneemensen zie ik toch niet belangrijker dan als filantropische armenzorg — het is voor mij niet iets, waaraan ik mij met mijn gehele ziel kan geven. Er bestaat daarnaast voor mij nog een veel belangrijker stuk verlangen, dat verder wil, dat van de wereld en van de mensheid een wonder-wereld en een wonder-mensheid wil maken."

Met zijn gehele ziel is Brupbacher nooit in de socialistische beweging, waarvan hij deel uitmaakte, opgegaan. Hij heeft zich nooit met zijn gehele ziel aan de partij overgegeven, maar als een individualistisch aristocraat des geestes steeds tot haar een zekere afstand bewaard. Daardoor stond hij steeds critisch tegenover de partij en is hij er niet in te gronde gegaan. Hij is in voortdurend contact met de Russische revolutionnaire beweging; hij heeft de verburgerlijking van de Zwitserse sociaaldemocratische beweging spoedig door en zij zit hem dwars. Deze beweging bestaat — zo zegt hij — uit „kapitalisten zonder kapitaal". Haar politiek leert hij kennen als een middel om er bovenop te komen. Terwijl de Russen zich op*offeren*, is er bij de socialistische leiders slechts een streven om zich op te *werken*. Van „dynamiet" en van de „klassieke filosofie" ontdekt hij in het partijproletariaat weinig of niets. Maar al heeft hij zich in de partij nooit geheel thuis gevoeld, al kan zij zijn persoonlijke behoeften niet bevredigen, toch blijft hij haar trouw. Waarom? Waarschijnlijk uit plichtsgevoel en misschien ook wel uit schuldbesef, dat hij — van huis uit behorende tot de bourgeoisie — tegenover de uitgebuite arbeidersklasse moet hebben gevoeld, waarmede hij — zoals gezegd — medelijden had. Hij was een revolutionnair naar wezen en inzicht, maar wilde met het lenigen van de ellende der arbeidersklasse niet wachten op de grote „Kladderadatsch". Hij stond op het standpunt: onmiddellijk nemen wat slechts te verkrijgen is, doch wilde tegelijkertijd leven alsof de radicale

omwenteling der gehele maatschappij zijn enige doel was. Hij noemt zich een „reformistische revolutionnair" en tegelijkertijd een „revolutionnaire reformist".

BRUPBACHER EN DE DIRECTE ACTIE

In 1905 gaan te Zürich 4000 bouwvakarbeiders tegen de wil van hun vakverenigingsbesturen in staking. Er worden felle discussies gevoerd tussen de voorstanders van kadaverdiscipline onder alle omstandigheden en de verdedigers van de vrijheid en het zelfstandige denken. Natuurlijk schaart Brupbacher zich aan de zijde van de laatsten. Hij wordt op heftige en onbeschofte wijze aangevallen door een niet zeer bescheiden jonge man, een Russische emigrant, die het hem zeer kwalijk neemt, dat hij tegen de partijdiscipline ingaat en anderen aanraadt hetzelfde te doen. Deze jonge man was de toen nog geheel onbekende Karl Radek. Hij was, zegt Brupbacher, niet de enige marxistische zondaar, die de zijde van de heersende partij- en vakverenigingsbureaucratie koos. „Oneindig velen dergenen, die later bolsjewiki werden, hebben in deze fase van de beweging, met de partijbureaucratie tezamen, alle revolutionnaire aanvallen van de arbeidersklasse afgeslagen. Zij hebben de arbeidersklasse systematisch opgevoed tot passiviteit, zij vernietigden bewust elk initiatief van het proletariaat en zijn daardoor medeplichtig geworden aan de nederlaag van de arbeidersklasse in de strijd tegen het fascisme. Het heeft vrij lang geduurd voor het zelf-doen der arbeiders volledig gebroken en de anti-autoritaire stroming uitgeroeid was. Maar ten slotte is het de bureaucratie tezamen met autoritairen à la Radek gelukt, het verzet der arbeidersklasse tegen de reformisten de baas te worden. Daarmede waren de arbeiders rijp gemaakt om ook voor het kapitalisme te capituleren. Hoe marxistischer een land was ‚opgevoed', hoe vollediger zich het proces voltrok: men zie slechts de capitulatie — zonder dat er een schot werd gelost — van Pruisen, de bakermat van het ‚revolutionnaire marxisme'." „Menigmaal kreeg men de indruk, dat de wil tot de macht over het proletariaat in de leiders van het socialisme sterker is geweest dan de wil tot de macht

over de bourgeoisie." Het is duidelijk: de sociaal-democraat en latere bolsjewiek Brupbacher, die Rosa Luxemburg verwijt, dat zij in haar brochure over de vakbeweging niets beters wist te doen dan de vrijheidslievende Franse arbeidersbeweging naar beneden te halen, is zijn gehele leven een krachtig voorstander geweest van het zelf-doen der arbeiders, van de directe actie. In zijn hart was hij syndicalist.

ZIJN AANRAKING MET ANARCHISTEN

Brupbacher heeft zich altijd verwant gevoeld aan de vrijheidslievende stromingen van het anarchisme en het syndicalisme, die van de mens niet slechts toewijding verlangen, maar die ook opkomen voor zijn vrije ontplooiing, voor zover deze anderen niet schaadt. Aanraking met bekende anarchisten en syndicalisten heeft Brupbacher steeds gretig gezocht. Door Siegfried en Max Nacht, die in Zürich met hun blad Weckruf propaganda maakten voor het revolutionnaire syndicalisme, vernam hij voor het eerst de waarheid over de Franse beweging en verkreeg hij authentieke mededelingen over de grote Spaanse anarchistische vakbeweging, waaromtrent hij door de Duitse sociaal-democratische pers leugenachtig was voorgelicht. Hij ontmoet Erich Mühsam en Raphael Friedeberg. Van zijn verhouding tot Domela Nieuwenhuis hebben wij reeds melding gemaakt.

ONTMOETING MET KROPOTKINE

Van een verblijf in Bretagne maakt Brupbacher gebruik om een bezoek aan Kropotkine te brengen, die destijds in Etables woonde. Hij acht de buitengewoon sterke nadruk, die Kropotkine op de macht van het goede en het sociale in de mens legt en het op de achtergrond stellen van het egoïsme bepaald onjuist, maar — zo zegt hij — het heeft bijna iets bevrijdends, het behoort tot die prachtige leugens, die men van tijd tot tijd gaarne aanvaardt, evenals een whisky of een benedictiner. Brupbacher karakteriseert Kropotkine als een man van buitengewone levendigheid, als een opgewekte sanguinicus, die ge-

weldig kon schelden als iemand of iets hem niet beviel. Iemand, die zich door ideeën liet meeslepen. Een groot enthousiast. En daarbij uiterst intolerant, „bijna of helemaal zo onverdraagzaam als een marxist". Hij deelde slagen uit naar de sociaal-democraten, naar de sociaal-revolutionnairen — aldus Brupbacher —, was een vijand van elk compromis, een affektieve natuur. „Vele van zijn vrienden hebben hem een politieke dichter genoemd; vast staat, dat hij op ons, in de eerste plaats langs de weg van de verbeelding, invloed had — dat hij in die tijd bijna de enige socialist was, die de kunst verstond dromen over de toekomstmaatschappij in anderen te wekken." „Terwijl het marxisme slechts de buitenwereld in aanmerking nam en slechts het beschouwen van de buitenwereld leerde, wekte Kropotkine het wensende, het dromende, de natuur van de mens zelf op, de kant van de mens, die wil genieten en scheppen." De wil om zich niet bij het bestaande aan te passen — zo zegt Brupbacher — was het grote in de grondslag van Kropotkine's opvattingen, terwijl iedere marxist in die tijd aanspoorde om niets anders te doen dan afgevaardigden te kiezen en er op te wachten tot de tijd rijp zou zijn voor de revolutie. Op vele punten was Brupbacher het niet met Kropotkine eens. Hij hield van hem, omdat hij een dichter was; om dezelfde reden behoefde hij hem niet te volgen. In 1914 heeft hij als antimilitarist Kropotkine wegens diens houding in de wereldoorlog bestreden.

OMGANG MET GUILLAUME

In 1905 leerde de toen 31-jarige Brupbacher bij Kropotkine kennen de 62-jarige anarchist James Guillaume, de schrijver van het standaardwerk over de Eerste Internationale, die een persoonlijke vriend van Bakoenine was geweest.

Al stond Brupbacher dus vrij critisch tegenover Kropotkine, toch schrijft hij: „Bij Kropotkine en Guillaume kreeg ik voor de eerste maal in mijn leven het gevoel echte revolutionnaire kameraden aangetroffen te hebben." Met Guillaume ging hij naar Parijs, waar zij tezamen een gehele week doorbrachten. Acht dagen lang toonde Guillaume hem al zijn schatten uit de

Eerste Internationale en acht dagen lang vertelde hij hem van Bakoenine. Voor Brupbacher ging een nieuwe wereld open, de wereld van de man (Bakoenine) die de duivel in het lijf had, die de wil tot vernietiging een scheppende wil had genoemd en voor wie de gehele wereld te gronde mocht gaan, als de Negende Symphonie van Beethoven maar behouden bleef.

Twee jaar later, in 1907, ontmoet Brupbacher Guillaume opnieuw, ditmaal in Zwitserland, waar zij tezamen acht dagen en om zo te zeggen acht nachten met elkaar doorbrengen, want aan het vertellen van Guillaume kwam geen einde. In deze twee jaar waren zij elkander „oneindig genaderd" en tot Guillaume's dood in 1916 blijven zij innige vrienden. Guillaume beschouwde Brupbacher als een soort executeur testamentair van Bakoenine in het Duitse taalgebied. In de grond van de zaak zag hij in Brupbacher een bakoeninist, in het Zwitsers-Duits, en bijna in het Duits vertaald. „Om die reden" — zo schrijft Brupbacher — „duldde hij zeer veel van mij, wat hij in een Frans-Zwitser of in een Fransman scherp zou hebben afgekeurd. Bij voorbeeld dat ik lid van de socialistische partij was. Dat ik bij de verkiezingen op socialisten stemde. Dat ik niet anti-parlementair was. Dat ik vond, dat men van Marx veel kon leren. Dat ik Hegel las en waardeerde. Dat de economische verklaring van de geschiedenis mij als iets vanzelfsprekends vlees en bloed was geworden."

BRUPBACHER'S INDIVIDUALISME

Op één belangrijk meningsverschil tussen Brupbacher en Guillaume wil ik in het bijzonder de aandacht vestigen, omdat dit een duidelijk licht werpt op Brupbacher's opvattingen en diens politieke houding.

Brupbacher was het niet eens met het standpunt van Guillaume, dat het syndicalisme zichzelf genoeg was, dat de arbeidersbeweging al datgene schept wat de mens behoeft. De vakbeweging was in de ogen van Brupbacher slechts een deel van datgene wat de idealisten nastreven. Z.i. wilden de idealisten aan de beweging nog iets anders toevoegen dan datgene wat

weldig kon schelden als iemand of iets hem niet beviel. Iemand, die zich door ideeën liet meeslepen. Een groot enthousiast. En daarbij uiterst intolerant, „bijna of helemaal zo onverdraagzaam als een marxist". Hij deelde slagen uit naar de sociaal-democraten, naar de sociaal-revolutionnairen — aldus Brupbacher —, was een vijand van elk compromis, een affektieve natuur. „Vele van zijn vrienden hebben hem een politieke dichter genoemd; vast staat, dat hij op ons, in de eerste plaats langs de weg van de verbeelding, invloed had — dat hij in die tijd bijna de enige socialist was, die de kunst verstond dromen over de toekomstmaatschappij in anderen te wekken." „Terwijl het marxisme slechts de buitenwereld in aanmerking nam en slechts het beschouwen van de buitenwereld leerde, wekte Kropotkine het wensende, het dromende, de natuur van de mens zelf op, de kant van de mens, die wil genieten en scheppen." De wil om zich niet bij het bestaande aan te passen — zo zegt Brupbacher — was het grote in de grondslag van Kropotkine's opvattingen, terwijl iedere marxist in die tijd aanspoorde om niets anders te doen dan afgevaardigden te kiezen en er op te wachten tot de tijd rijp zou zijn voor de revolutie. Op vele punten was Brupbacher het niet met Kropotkine eens. Hij hield van hem, omdat hij een dichter was; om dezelfde reden behoefde hij hem niet te volgen. In 1914 heeft hij als antimilitarist Kropotkine wegens diens houding in de wereldoorlog bestreden.

OMGANG MET GUILLAUME

In 1905 leerde de toen 31-jarige Brupbacher bij Kropotkine kennen de 62-jarige anarchist James Guillaume, de schrijver van het standaardwerk over de Eerste Internationale, die een persoonlijke vriend van Bakoenine was geweest.

Al stond Brupbacher dus vrij critisch tegenover Kropotkine, toch schrijft hij: „Bij Kropotkine en Guillaume kreeg ik voor de eerste maal in mijn leven het gevoel echte revolutionnaire kameraden aangetroffen te hebben." Met Guillaume ging hij naar Parijs, waar zij tezamen een gehele week doorbrachten. Acht dagen lang toonde Guillaume hem al zijn schatten uit de

Eerste Internationale en acht dagen lang vertelde hij hem van Bakoenine. Voor Brupbacher ging een nieuwe wereld open, de wereld van de man (Bakoenine) die de duivel in het lijf had, die de wil tot vernietiging een scheppende wil had genoemd en voor wie de gehele wereld te gronde mocht gaan, als de Negende Symphonie van Beethoven maar behouden bleef.

Twee jaar later, in 1907, ontmoet Brupbacher Guillaume opnieuw, ditmaal in Zwitserland, waar zij tezamen acht dagen en om zo te zeggen acht nachten met elkaar doorbrengen, want aan het vertellen van Guillaume kwam geen einde. In deze twee jaar waren zij elkander „oneindig genaderd" en tot Guillaume's dood in 1916 blijven zij innige vrienden. Guillaume beschouwde Brupbacher als een soort executeur testamentair van Bakoenine in het Duitse taalgebied. In de grond van de zaak zag hij in Brupbacher een bakoeninist, in het Zwitsers-Duits, en bijna in het Duits vertaald. „Om die reden" — zo schrijft Brupbacher — „duldde hij zeer veel van mij, wat hij in een Frans-Zwitser of in een Fransman scherp zou hebben afgekeurd. Bij voorbeeld dat ik lid van de socialistische partij was. Dat ik bij de verkiezingen op socialisten stemde. Dat ik niet anti-parlementair was. Dat ik vond, dat men van Marx veel kon leren. Dat ik Hegel las en waardeerde. Dat de economische verklaring van de geschiedenis mij als iets vanzelfsprekends vlees en bloed was geworden."

BRUPBACHER'S INDIVIDUALISME

Op één belangrijk meningsverschil tussen Brupbacher en Guillaume wil ik in het bijzonder de aandacht vestigen, omdat dit een duidelijk licht werpt op Brupbacher's opvattingen en diens politieke houding.

Brupbacher was het niet eens met het standpunt van Guillaume, dat het syndicalisme zichzelf genoeg was, dat de arbeidersbeweging al datgene schept wat de mens behoeft. De vakbeweging was in de ogen van Brupbacher slechts een deel van datgene wat de idealisten nastreven. Z.i. wilden de idealisten aan de beweging nog iets anders toevoegen dan datgene wat

spontaan uit de massa naar voren komt. Naar de mening van Brupbacher waren de intellectuelen allen tot de arbeidersbeweging gekomen, omdat zij van haar hopen, dat zij iets zal verwezenlijken wat de burgerlijke cultuur niet heeft kunnen voortbrengen, namelijk een hógere cultuur. Guillaume gaf hem gelijk en toch ook weer niet. Hij stemde toe, dat er hogere waarden te verwezenlijken zijn dan de vakbeweging verwezenlijken kan. Maar hij was van oordeel, dat in dit tijdsgewricht al het andere en ook alle idealen ondergeschikt moesten worden gemaakt aan de revolutionnaire vakbeweging. Brupbacher liet zich niet overtuigen, maar handhaafde het standpunt, dat er behalve het politiek-economische werk ook culturele arbeid moest worden verricht. Brupbacher was van oordeel, dat hij zich niet zonder meer door een klasse moest laten misbruiken, dat hij moest opkomen voor zijn culturele belangen en ernaar moest streven, dat deze klasse daarvan zoveel mogelijk overnam. Hij kon te allen tijde een zaak ontrouw worden, wanneer de zaak hem ontrouw werd. En hoe ouder hij werd, hoe meer hij het heeft vermeden aan de belangen van een klasse in een bepaalde tijd datgene ondergeschikt te maken wat hij als het grootste en belangrijkste op aarde beschouwde. James Guillaume daarentegen ging volkomen in de beweging op; hij leverde zich — als bij ons een Domela Nieuwenhuis — geheel en al aan haar over. Voor hem waren er geen andere belangen dan die van de beweging, voor hem was er buiten de beweging niets.

Zoals gezegd heeft Brupbacher zich nooit volledig aan de partij, aan de socialistische beweging overgegeven; hij heeft zich altijd van haar — ook al was hij erbij aangesloten — gedistancieerd. Hij zou zich ook van een syndicalistische, van een anarchistische beweging hebben gedistancieerd, indien hij daartoe zou hebben behoord. Zijn individualisme is altijd het hoofdmoment in het bepalen van zijn politieke houding geweest. Doordat hij een zekere afstand tot haar bewaarde, heeft hij veel van de partij verdragen, is hij haar trouw kunnen blijven, ook al waren zijn hart en zijn wezen innig verbonden met de tendenzen der vrijheidslievend socialistische beweging en haar beste vertegenwoordigers. Misschien ligt hier voor een

deel de verklaring van het feit, dat hij desondanks nooit tot deze laatste is overgegaan.

Uit een oogpunt van partij en beweging is het ongetwijfeld een tekortkoming, dat Brupbacher zich nooit geheel aan haar heeft kunnen overgeven. Maar het is ook zijn grote verdienste. Want daardoor is hij nooit in partij en beweging te gronde gegaan. Daardoor heeft hij de invloed kunnen ondergaan van de beste vertegenwoordigers van alle richtingen van het socialisme. Daardoor is er bij hem geen bewustzijnsverenging en geen partij-bekrompenheid, maar een grote natuurlijke tolerantie. Daardoor heeft hij zijn meesterlijk werk over Marx en Bakoenine kunnen schrijven. Daardoor heeft hij de socialistische beweging in haar ontaarding kunnen critiseren als geen ander. Daardoor heeft hij in „Der Sinn des Lebens" ervaringen kunnen neerleggen, die bevrijdend werken op ieder, die zich er van bewust is, dat het met het socialisme spaak is gelopen, al behoeft hij daarom de conclusies van Brupbacher niet ten volle te onderschrijven.

BRUPBACHER EN DE FRANSE SYNDICALISTEN

James Guillaume had Brupbacher, in 1905 reeds, bij de Franse syndicalisten geïntroduceerd. Griffuelhes verschafte hem alle gewenste inlichtingen en de nodige literatuur over het syndicalisme. Brupbacher schrijft:

„Principieel was er in de arbeidersleiders van het Franse syndicalisme iets anders dan in de Zwitserse en ook in de Duitse leiders. Zij waren aanvoerders in een oorlog die voor hun troepen uitgingen, terwijl de onze achter de troepen aanstrompelden, ze zoveel mogelijk terug hielden en pas dan begonnen te rennen als het niet anders kon, wanneer zij, door dit na te laten, zich tegenover hun eigen mensen gecompromitteerd zouden hebben. De Franse revolutionnaire syndicalisten beschouwden het als hun taak de massa mee te slepen, de duivel in het lijf der massa op te roepen, terwijl onze leiders het als hun voornaamste taak beschouwden kapitalen in de vakverenigingskassen op te hopen en deze kapitalen veilig te stellen. Iedere cent die voor een actie werd uitgegeven, ging

hun aan het hart. De militanten van de Franse vakbeweging voelden zich als kameraden van de massa, terwijl onze leiders zich meesters, voogden voelden, die de massa van bovenaf beschouwden, op dezelfde wijze als een regent van een weeshuis neerziet op de wezen of een ambtelijk voogd op zijn pupillen. Zij hielden zichzelf voor bijzonder verstandig, zoals alle parvenu's, en ieder van hen meende een Talleyrand of zelfs een Machiavelli, een Napoleon te zijn. Ieder van deze heren hield er een landkaart op na, waarin hij spelden prikte op de plaatsen, waarin een afdeling was gesticht, en bewonderde zichzelf en de spelden. Hier en daar werd ook een staking georganiseerd, om te bewijzen dat men bereid was tot de strijd, maar men lachte bij voorbaat in het vuistje, omdat zo'n staking, die moest mislukken, de arbeiders zou bewijzen, hoe gevaarlijk het vaak is een staking op touw te zetten. Dit alles is niet een door mij bedachte fantasie: de heren hebben mij hun zakengeheimen uit louter ijdelheid maar al te vaak verraden! Op niets gingen zij zo prat als op deze zogenaamde linke streken. In de verste verte hadden zij er geen begrip van, dat men, wanneer men de wereld wil veroveren, de harten van de mensen wakker moet roepen. Dat echter deden de Franse syndicalisten. Zij gingen er helemaal niet in den blinde op los. Zij hielden rekening met de mogelijkheden, met de krachten der beweging. Zeer verstandig zei Griffuelhes tot mij: „Wij moeten de arbeiders de pols voelen; wij moeten van hen niet meer eisen dan zij in staat zijn te presteren. Maar wij moeten alles van hen verlangen, waartoe zij in staat zijn.' De Duitsers en Zwitsers wilden geen revolutie. Zij hadden de mentaliteit van gierige burgermannetjes, terwijl de Fransen dachten zoals edelmoedige mensen denken. Voor de Zwitsers en de Duitsers ging het reglement boven alles en hun kleinzielige wil om te heersen beperkte meer en meer het initiatief van de organisaties. Terwijl de Fransen de drijvende minderheden van de vakorganisaties tot bondgenoten kozen, regeerden de Duitse en Zwitserse vakverenigingsleiders met de slappe meerderheid tegen de vooruitstrevende minderheden. Daarom waren de Fransen voor federalisme, voor een vrijheidslievende organisatie, en de Duitsers en Zwitsers voor het autoritaire centralisme.

De Fransen wekten de activiteit der leden op, de Duitsers verheugden zich over iedere actie, die zij op geniepige wijze kapot konden maken. De Fransen hadden de revolutie voor ogen, de Duitsers de gevulde kassen en zichzelf zagen zij bovenop de geldzakken van de vakorganisaties."

„Zo waren de verhoudingen omstreeks 1905. Ik zag de Franse beweging in haar bloeitijd. En in deze bloeitijd kon zij slechts geestdrift wekken!"

WAAROM ZELF GEEN SYNDICALIST?

Ook hier een sarcastische, een vernietigende critiek op de moderne arbeidersbeweging en een verheerlijking van het syndicalisme. Waarom breekt Brupbacher niet met de eerste om zich aan te sluiten bij het tweede? Omdat hij toch ook ten opzichte van het syndicalisme afstand zou moeten bewaren? Omdat er in Zwitserland geen syndicalistische beweging van betekenis was? Omdat hij, als zoon van de bourgeoisie, ook door medelijden met het proletariaat in de socialistische beweging gedreven, voor de arbeiders direct iets wilde bereiken en dit het best mogelijk achtte door een grotere beweging, zoals die in Zwitserland alleen in de socialistische partij belichaamd was? Deze vragen rijzen onvermijdelijk op. Het is moeilijk ze te beantwoorden.

BRUPBACHER EN HET ANTI-MILITARISME

Uit Frankrijk teruggekeerd, voelt Brupbacher zich tien jaar jonger. Hij is geestdriftig voor de algemene werkstaking. En aangezien die door de bourgeoisie met militair geweld zou worden bestreden, voelde hij de noodzakelijkheid de discipline in het leger te ondergraven en anti-militaristische propaganda te maken. In 1905 sticht hij een anti-militaristische liga. Na zich jarenlang vereenzaamd te hebben gevoeld, kreeg hij eindelijk het gevoel onder kameraden en broeders te zijn, die zich vol geestdrift door de idee lieten meeslepen. Daar er aan het anti-militarisme niets te verdienen was, hielden de gewone partij-politici zich op een afstand. Vele vakorganisaties sloten

zich collectief bij de liga aan en Erich Mühsam schreef een anti-militaristisch bondslied. Het anti-militarisme in Zwitserland werd een volksbeweging. Het maakte propaganda voor directe actie en algemene werkstaking en werd een agitatiebeweging voor het revolutionnaire socialisme met een sterke syndicalistische inslag.

In de partij behoorde Brupbacher tot de revolutionnaire minderheid, die zich wilde voorbereiden op verzet tegen het geweld, dat de bourgeoisie zonder twijfel zou toepassen, als haar eigendom door een socialistische wetgeving zou worden aangetast.

De Zwitserse anti-militaristische liga vertoont grote overeenkomst met de vroegere I.A.M.V., de overwegend anarchistische internationale anti-militaristische vereniging, in Nederland, en ook in zijn anti-militaristische actie stond Brupbacher dichter bij de anarchisten dan bij de sociaal-democratie.

„POLIS"

Gedurende twee jaren gaf Brupbacher een vrijheidslievend tijdschrift uit, „Polis" (1906—1908), waarin de vijf redacteuren konden schrijven wat zij wilden en waarin ieder hunner het drukken van zijn artikelen zelf betaalde, zodat men geen rekening met de lezers behoefde te houden. Brupbacher schreef hoofdzakelijk over Bakoenine en Guillaume. Hij hield van Bakoenine's temperament; wat deze in bijzonderheden zeide, zo verklaart hij, interesseerde hem minder.

Als spreker trad Brupbacher in deze tijd op niet slechts voor sociaal-democratische en sociaal-revolutionnaire, maar ook voor anarchistische en syndicalistische organisaties.

Hij voelde zich tot de vakorganisaties aangetrokken, omdat die in Zwitserland — anders dan in Duitsland! — het radicaalste deel van de arbeidersbeweging uitmaakten en omdat zij toegankelijk waren voor directe actie, anti-militarisme en algemene werkstaking. In de vakbeweging zag hij de cel en de bron, waaruit de grote actie moest voortkomen.

„Indien de mensen geen idioten en ‚Strebers' waren" — zo schrijft hij in „60 Jahre Ketzer" — „zou men zelfs het autori-

taire centralisme kunnen verdragen. Maar aangezien de mens niet edel is, moet men hem geen macht geven."

Dit is een zuiver anarchistische gedachte.

BRUPBACHER OVER DOMELA NIEUWENHUIS

Voor Domela Nieuwenhuis had Brupbacher grote bewondering. „Le Socialisme en Danger" noemt hij een „grossartige" critiek op de internationale sociaal-democratie van revolutionnair standpunt. Over Domela schrijft hij:

„Domela Nieuwenhuis at geen vlees en dronk geen alcohol. Dit zijn negatieve deugden. Maar de positieve ontbraken hem niet. Hij had een onvergeeflijke vrijgevigheid. Rijk geboren, stierf hij in behoeftige omstandigheden. In het oude Rusland zou hij, als Lisogub, op het schavot zijn gestorven, in Hitler-Duitsland in een concentratiekamp,. . . . Domela Nieuwenhuis was zeer zwijgzaam. Alleen zijn ogen spraken. Maar als redenaar was hij ontroerend. Wij hadden doorgedreven, dat hij in de Duitse Arbeiterbildungsverein „Eintracht" in Zürich zou spreken, in het broeinest der orthodoxe marxisten. Hij sleepte de gehele vergadering mee en pas toen Friedrich Adler verklaarde, dat Domela Nieuwenhuis anarchistisch had gesproken, ontwaakte de critiek. Voor men dit had gehoord, juichte men hem toe."

VRIJHEIDSLIEVEND JOURNALIST

Nog lid zijnde van de sociaal-democratische partij, publiceerde Brupbacher een artikel over „de taak van het anarchisme in de democratische staat" in het te Brussel uitgegeven „Jahrbuch der freien Generation für 1912".*

In dit artikel betoogt hij, dat de arbeiders het in de gemeentelijke en in de staatsbedrijven wel iets, maar toch niet veel beter hebben dan in het particuliere bedrijf. Dit komt z.i. doordat het uitschakelen van de uitbuiters niet voldoende is om allen een goed bestaan te verzekeren. De afschaffing van

*) In zijn biografie „60 Jahre Ketzer" schrijft Brupbacher, dat het artikel is verschenen in het „Jahrbuch des Anarchismus". Dit moet een vergissing zijn.

het kapitalisme zonder meer betekent nog niet de economische bevrijding der mensheid. Daartoe is nodig het opvoeren van de productie, vooral ook in de landbouw, waarop o.a. Kropotkine voortdurend heeft gewezen. Het bureaucratisch overheidsbeheer betekent verspilling. Alleen het overnemen van de productie door de arbeiders kan de productiviteit verhogen. Daarvoor is het echter nodig, dat de arbeiders zelf gaan denken. De zogenaamde hersenen van het hoofdbestuur moeten vervangen worden door de hersenen van allen. Want wanneer allen denken, is er geen gezag meer. Hersenen hebben betekent anarchist zijn. Aangezien het overheidsbeheer uit socialistisch oogpunt schipbreuk lijdt, verwacht Brupbacher een toeneming van het zelf-doen en een neiging der massa in de richting van het anarchisme. Het is de taak der bewuste anarchisten dit proces te bespoedigen. Zij moeten zich niet op een verre gedroomde toekomst richten, maar op de dag van vandaag en zich ook niet uitsluitend op de revolutie instellen.

Wij mogen, zegt Brupbacher nog, nooit een tactiek volgen, waarbij wij de volle waarheid zouden verzwijgen. Dat is misbruik maken van de medemens. Dat is autoritair socialisme, dat is de tactiek van het jezuïtisme. Wij kennen geen „klassewetenschap", doch slechts de waarheid. Wij geven toe, dat wij kunnen dwalen, maar anderen bewust op een dwaalspoor brengen, dat laten wij aan demagogen van het autoritaire socialisme over. Daaraan zal de sociaal-democratie te gronde gaan. En het anarchisme, deze innerlijke waarheid der mensheid, zal haar overwinnen.

Met deze woorden besluit Brupbacher zijn artikel, waarin hij zich, getuigende van werkelijkheidszin, volledig uitspreekt als anarchist.

Voorts werkte hij ijverig mede aan „La Vie Ouvrière" van zijn vriend, de revolutionnaire syndicalist Pierre Monatte. Ook schreef hij artikelen in de Franse syndicalistische dagbladen „Révolution" en „Bataille syndicaliste". Voor de arbeidersbeweging bleef hij een syndicalistisch getinte sociaal-democraat, voor zich persoonlijk legde hij steeds meer de nadruk op de vrijheid. Voor de brede massa echter was naar zijn

mening de tijd voor de anarchistische ideeën nog lang niet gekomen. De propaganda onder de massa moest z.i. een mengsel zijn van marxisme en bakoeninisme. Dit lag haar naar zijn opvatting, al moest men onder bepaalde mensen ook propaganda voor het anarchisme maken. Steeds meer maakte hij verschil tussen het z.i. historisch noodzakelijke en zijn eigen hoogste wensen. Hij maakte verschil tussen hetgeen men tot de massa moest zeggen en dat wat men tot de meer ontwikkelde lagen mocht zeggen. Misschien schuilt hierin een zeker antwoord op de vraag, waarom hij zich nooit bij de anarchistische beweging heeft aangesloten.

UIT DE PARTIJ GESTOTEN

Reeds in 1912, na een algemene werkstaking in Zürich, werd Brupbacher in zijn partij van „anarchisme" beschuldigd door de leidende partijgenoten, wien zijn propaganda voor het zelfdoen der arbeiders, voor directe actie, anti-militarisme, anti-patriottisme en algemene werkstaking een doorn in het oog was. Op een grote voor dit doel bijeengeroepen vergadering te Zürich werd hij er van beschuldigd geen goede marxist te zijn, anarchistische neigingen te hebben en.... (als Socrates!) de jeugd te bederven. Deze beschuldigingen, die de partijbonzen niet konden beoordelen, daar zij van anarchisme noch marxisme benul hadden, werden door Brupbacher gaarne aanvaard. Hij weerlegde ze niet, maar ging tot de aanval over en geselde het oproepen van politie en militairen door de sociaal-democraten in gemeentebesturen tegen stakende arbeiders. De vergadering keerde zich niet tegen Brupbacher, maar tegen zijn belagers, die hij in bescherming moest nemen om te voorkomen, dat zij een pak slaag zouden krijgen.

De grote meerderheid van de vergadering stond achter Brupbacher, maar degenen die over het partij-apparaat en de pers beschikten waren tegen hem. En daar zij ook de baantjes hadden te verdelen, moest Brupbacher het ten slotte tegen hen afleggen, omdat er — zoals hij het zegt — nu eenmaal veel mensen zijn, die graag een vast baantje aan de gemeente, zónder werkloosheid en mét een pensioentje, willen hebben.

In 1914 werd Brupbacher uit de Zwitserse sociaal-democratische partij gestoten.

HET HUWELIJK MET LYDIA PETROWNA

In het begin van dit geschrift heb ik gewaagd van de grote invloed, welke de Russin Lydia Petrowna op Brupbacher heeft uitgeoefend, een invloed die er zoveel toe heeft bijgedragen, dat hij socialist is geworden. In de herfst van 1901 was Brupbacher met Lydia voor de wet getrouwd, teneinde door de staat niet wegens concubinaat lastig te worden gevallen. Kinderen wilden zij niet hebben, daar Lydia, die vóór het huwelijk reeds een jaar als arts in Rusland had gewerkt, er opnieuw heen wilde gaan. Zij zouden slechts de vacanties met elkander doorbrengen en beiden behielden zij hun economische en erotische vrijheid. Gedurende alle jaren dat Lydia in Rusland werkzaam was, hebben deze echtgenoten elkander bijna dagelijks geschreven, zodat Brupbacher zijn echtelijke staat als een huwelijk met de Russische revolutie beschouwde. Dagelijks ontmoetten in zijn persoon het Zwitserse arbeiders-socialisme en het socialisme in een land aan de vooravond van de revolutie elkander. Tegenover de voor-kapitalistische Rus stelde hij de kapitalistisch gedegenereerde Zwitser, tegenover de nog onbedorven ziel van de oosterse mens de spaarbankboekjes-ziel van de Europeaan. Dagelijks werd hij van de gang van zaken in Rusland op de hoogte gesteld. Russen van elke gezindheid, en vooral ook de politieke vluchtelingen, bezochten dagelijks zijn woning. En daardoor is hem het lot bespaard in de plaatselijke politiek van zijn „negerdorp Zürich" te gronde te gaan.

Toen in 1909 een van de meest vooraanstaande leden van het centrale comité der Russische sociaal-revolutionnairen, een zekere Azew, als provocateur was ontmaskerd, zond Brupbacher op aandrang van Vera Figner een telegram aan Lydia, dat zij onmiddellijk naar Zwitserland moest komen, omdat „hij ernstig ziek was". Vera Figner hield zich er namelijk van overtuigd — en niet ten onrechte! — dat Lydia in groot gevaar verkeerde. Lydia kwam over, ging echter na een paar maanden naar Rusland terug. Zij werd aan de grens gearres-

teerd en naar Oest Wasjsk, een gehucht met 800 inwoners voorbij Archangel, verbannen. In de winter van 1910 krijgt Brupbacher bericht, dat Lydia aan hongertyphus lijdt. Onder een aangenomen naam reist hij per trein naar Archangel en dan dagen lang per slede tot hij Oest Wasjsk heeft bereikt. Lydia heeft de crisis doorstaan en is aan de beterende hand. De toestanden in het dorp, zowel wat hygiëne als voeding betreft, zijn erbarmelijk. Het krioelt er van de wandluizen. Het water is ondrinkbaar. Buiktyphus en gewrichtsrheumatiek komen veelvuldig voor. De bevolking troost zich met wodka, Brupbacher met cognac. Van alle kanten komen de patiënten op hem los. Hij behandelt de pope en de vrouw van de commandant der gendarmerie. De rechter verzoekt de dokter hem niet voor slecht te houden, ofschoon hij staatsambtenaar is, en bekent dat hij een onderzoek tegen een boer heeft moeten instellen wegens het in bezit hebben van een socialistische brochure, die hij zelf, als student, anoniem, had geschreven. Duidelijk bespeurde Brupbacher hoezeer het ambtenarencorps politiek reeds toen volkomen ondermijnd was. Hij leerde — zij het niet in de arbeiderswijken der steden — het vóór-revolutionnaire Rusland kennen, dat tevens een vóór-kapitalistisch Rusland was. Het volgend jaar brengt hij, op een tweede reis, een bezoek aan het provinciestadje Pinega in hetzelfde deel van Rusland, waar de toestand iets minder ongunstig was. Deze kennis van Rusland is van grote betekenis voor Brupbacher geweest, toen hij later, als lid van de communistische partij, het land onder bolsjewistisch bewind bezocht.

Over Lydia Petrowna schrijft Brupbacher, dat zich in haar steeds sterker ontwikkelde een in de kiem reeds lang aanwezig Russisch nationalisme en dat zij afwijzend stond tegenover alles wat met het Westen verband hield. Zij stelde al haar hoop uitsluitend op de Russische boerenbevolking. Brupbacher beschouwde deze wel als een revolutionnaire factor, maar hield de arbeidersklasse voor de wezenlijke basis van de socialistische ideologie. Tussen hen beiden groeide een niet onbetekenend verschil: Lydia was vergroeid — zo verklaart Brupbacher — met het Russische volk, hij met het internationale proletariaat.

Na het verstrijken van haar verbanningsjaren heeft Lydia bijna een jaar in Zürich gewoond. Op 9 Juni 1913 nam zij afscheid van Brupbacher en vertrok naar Rusland. Zij zouden elkander niet weerzien. In Augustus 1914 hadden zij elkander zullen ontmoeten. De oorlog kwam er tussen. Lydia werd verwoed nationalistisch. Brupbacher handhaafde zijn internationalistisch standpunt. En toen Lydia niet meer in het socialisme, maar in het Russische patriotisme opging, voelde hij zich ten slotte volkomen van haar geïsoleerd.

In tegenstelling tot Kropotkine en zijn vriend Guillaume hield Brupbacher in 1914 stand. Geen vaderland, geen staat, waarin men toevallig leefde, vond hij het verdedigen waard. De houding der socialistische partijen was voor hem geen verrassing. Van verraad kon men z.i. zelfs niet spreken, omdat men een overtuiging alleen kan verraden als men een overtuiging heeft.

„MARX UND BAKUNIN"

Op 20 Augustus 1913 verscheen Brupbacher's boek „Marx und Bakunin", waarvan wij in het begin van dit opstel reeds melding hebben gemaakt. Brupbacher beschouwt het als „de geschiedenis van het afsterven van het anarchisme onder de invloed van de groot-industrie en de daaruit voortvloeiende inzinking van het vrijheidsgevoel en van de activiteit der arbeidersklasse. Marx kon Bakoenine vernietigen, omdat de aanhang van Bakoenine door de groot-industrie vernietigd werd, door de groot-industrie, die het proletariaat geestelijk zoveel afbreuk heeft gedaan. Voor dit geestelijk verminkte proletariaat is de marxistische ideologie geknipt. Marx overwon, doordat het proletariaat geestelijk ineenschrompelde. Dit was de grondtoon van het boek. Het boek was uitgesproken pessimistisch, al was er een optimistisch hoofdstuk aan toegevoegd, dat waarin ik James Guillaume citeerde, die zegt, dat de geest van Bakoenine in het syndicalisme weer opleeft. Dit laatste was ook mijn wensdroom. Ik garandeer echter niet dat deze droom in vervulling zal gaan."

Wij citeren deze uitlating van Brupbacher volledig, omdat zij duidelijk blijk geeft van een wel zeer marxistische opvatting over het anarchisme, een opvatting die voor een deel de afwijzende houding van Brupbacher tegenover het anarchisme als beweging verklaart.

DE RUSSISCHE REVOLUTIE

Uit de partij gezet, behorende tot de politiek eenzamen, die zich in 1914 door het nationalisme niet hebben laten meeslepen, gelukkig in een idyllische liefdesverhouding met een jonge, historisch ontwikkelde, maar helaas tuberculeuze vrouw, die hij spoedig zal moeten verliezen, leefde Brupbacher gedurende de eerste jaren van de wereldoorlog en in het bijzonder in het jaar 1916 zo bewust individualistisch en zo hedonistisch-zonder-gewetenswroeging als nooit tevoren. En zijn sociale instinct kon hij bevredigen door de zorg voor zijn zieke vrouw. Maar in hem leeft voort de droom van een betere wereld en de haat tegen zijn doodsvijand, het burgerdom. Door deze droom en door deze haat wint in hem de strijder het van de genieteling, wanneer de gebeurtenissen in Rusland hem meeslepen. Hij voelt dat in Rusland zijn revolutie is begonnen, een revolutie die hij van Februari 1917 af volgt van dag tot dag, een losbreken van de krachten des volks, die door een actieve minderheid moeten worden voortgedreven, maar die niet door een comité van Jacobijnen mogen worden gedecreteerd. Van de aanvang af is Brupbacher bolsjewisant. De dictatuur van het proletariaat was voor hem iets vanzelfsprekends. De bourgeoisie, waaronder hij is opgegroeid, acht hij tot iedere gewelddadigheid en tot iedere misdaad in staat als het er om gaat haar winstzucht te bevredigen. Al haar gepraat over democratie is leugen en bedrog. Zij is ongeneeslijk. Men kan haar ziel slechts redden door haar alle macht en eigendom te ontnemen. Voordien is zij ontoegankelijk voor alle cultuur en voor alle humaniteit. Praten helpt niets. Alleen onteigening. Men kan haar het leven laten, maar geen macht, noch eigendom. Men moet haar volledig uitschakelen van alle deelneming aan de staatsmacht tot zij geen bourgeoisie meer is. Tot dat

ogenblik moet de staatsmacht geheel in handen zijn van het proletariaat. Zó opgevat is Brupbacher voorstander van dictatuur geweest, zo lang hij socialist is. En daarom was de dictatuur in Rusland voor hem volkomen vanzelfsprekend.

Iets anders is het met de dictatuur van een partij *over* het proletariaat. Wat dit betreft was Brupbacher niet bolsjewistisch en is hij het nooit geweest. „Maar dit vraagstuk", zo zegt hij, „was in 1919 niet belangrijk. Het was voor ons in het Westen met betrekking tot Rusland toentertijd niet actueel. Of het dit wel was voor de Russische anarchisten en syndicalisten, wisten wij niet. Noch van de Machnobeweging, noch van andere anarchistische stromingen in Rusland wisten wij iets positiefs. Niemand lichtte ons daaromtrent in."

Al was Brupbacher dus voor de dictatuur van het proletariaat, hij was niet voor de dictatuur van een partij of zelfs partijbestuur. Daartegen opperde hij reeds in 1918 bezwaren tegenover de bolsjewisten en de bolsjewisanten. Zoals hij vroeger een sociaal-democraat was geweest met een „anarchistische ader", werd hij thans een sympathiserende geestverwant van het bolsjewisme met een „anarchistische ader". „En ook toen ik later lid werd van de communistische partij" — zo verklaart Brupbacher woordelijk — „heb ik mijn anarchistische ader nooit verloochend." Hij was voor het stichten van kleine groepen van anarcho-socialisten, die met de bolsjewiki tezamen tegen de bourgeoisie zouden strijden, en die zich ten doel zouden stellen binnen het raam van de beweging de grootst mogelijke vrijheid voor het individu te veroveren. Want het stond voor hem vast, dat men stelling moest nemen tegen de partijbonzen, ook van de bolsjewistische partij. Daartoe vormde hij een groep, die in 1919 voordrachten organiseerde over het bolsjewisme. Bakoenine, Fourier, Kropotkine, Proudhon, Weitling, het revolutionnaire syndicalisme. Zij gaf de lezingen als brochure uit, alsmede een nieuwe druk van Kropotkine's „De Verovering van het Brood", alles met het doel de vrijheidsgeest te wekken. Het resultaat was gering: men stuitte op verzet, zowel bij degenen die zich maar al te graag onder een dictator willen stellen als bij hen die dictator willen worden.

Een tweede tegenwicht tegen de partijdictatuur zocht Brupbacher in het onderstrepen van de bedrijfsradenbeweging. Hij knoopte aan bij de destijds nog in de Zwitserse vakbeweging aan het anarchisme verwante geest. Deze vakbeweging vertegenwoordigde nog het meer federalistische element tegenover de politieke organisatie die veel meer autoritair was ingesteld. In de vakorganisaties van de arbeiders domineerde nog het eerlijk gemeende denkbeeld van het wederkerig dienstbetoon en zij zag de toekomstige maatschappij niet in de vorm van de tegenwoordige staat, maar meer als een soort samenvatting van alle takken van productie, door arbeidersgedelegeerden vertegenwoordigd.

Ook hier werd Brupbacher teleurgesteld. Hij sprak over het onderwerp op verscheidene vergaderingen en legde daarbij de nadruk op de noodzakelijkheid van voorbereiding op het overnemen van de productie. Maar hij ontmoette weinig belangstelling. „Velen geloofden dat met de revolutie als bij toverslag de hemel op aarde zou komen en dachten liever aan het ophangen van burgers en de verdeling van de volkscommissariaten dan over bedrijfsorganisatie en productie.”

ALS LID VAN DE C.P. NAAR RUSLAND

Ondanks zijn critiek op de partijdictatuur en ondanks zijn „anarchaïsche” geest wordt Brupbacher in 1920 lid van de Zwitserse communistische partij. Gedurende twaalf jaar is hij een — men mag zeggen — even zonderling lid van de communistische partij geweest als vroeger van de socialistische partij. Einde 1922 of begin 1923 waarschuwt hij op grond van zijn daar opgedane ervaringen zijn Franse syndicalistische vriend Monatte vanuit Moskou géén lid van de communistische partij te worden. Hij geeft de brief mee aan een vriend, teneinde censuur te ontgaan. Nochtans sluit Monatte zich aan, echter niet langer dan tot in 1923. Maar Brupbacher blijft lid van de Derde Internationale tot hij door haar (in 1932!) wordt geroyeerd!

„De vreugde over de Octoberrevolutie” — schrijft Brup-

bacher — „was zo groot dat wij allen vergaten wat wij allang hadden geweten, namelijk dat de bolsjewiki ons, libertairen, zouden doodslaan, nadat zij eerst met onze hulp de burgers hadden doodgeslagen."

In November 1921 arriveert Brupbacher in het bolsjewistische Rusland. Hij logeert in het beroemde — om niet te zeggen beruchte — hotel Lux. „Er was", schrijft Brupbacher, „een eigenaardige atmosfeer in het hotel Lux. Een atmosfeer, die ik tot dusverre niet had gekend, maar die zich later over de gehele Komintern heeft verbreid. Een ieder vreesde niet orthodox genoeg te zijn en zachtjes werd er gezegd, dat het hotel vol spionnen zat, die aan de hogere regionen alles overbriefden wat iemand had gezegd." En daar Brupbacher geen blad voor de mond nam en zijn anarchistische neiging ook daar reeds bekend was, werd hij door bijna iedereen gemeden.

In 1921 was de N.E.P. ingevoerd. Er waren nog vele particuliere bedrijven. In een particuliere bakkerij werd gewerkt van zes uur 's avonds tot zeven à acht uur des ochtends. Brupbacher was van oordeel, dat de arbeiders zichzelf tegen de N.E.P.-ondernemers moesten beschermen en dat zij dit alleen konden doen door te staken. Maar tegen deze opvatting werd o.a. door Radek heftig geprotesteerd. Deze was voor een absoluut stakingsverbod, ook in particuliere bedrijven. Naar zijn mening was het de taak van de *staat* de arbeiders te beschermen. Brupbacher stond daar zeer sceptisch tegenover en verdedigde zijn standpunt door te zeggen: Gij als staat wilt de particuliere industrie begunstigen en daarom zijt gij reeds partij. Als staat vertegenwoordigt gij alle lagen van de bevolking, ook de particuliere ondernemers. Ook in Uw staat is de arbeider de enige, die bij machte is zijn belangen te verdedigen. De bolsjewiki lieten duidelijk blijken, dat dit standpunt hun onsympathiek was. Brupbacher kwam tot de conclusie: *De directe actie van de arbeiders is in Sovjet-Rusland verboden.* Zij krijgen zoveel als het staatsgezag hun toedenkt. Willen zij meer afdwingen, dan worden zij gestraft. De aanvankelijke neiging van de arbeiders de bedrijven zelf over te nemen, werd in de tweede phase der revolutie — namelijk die van de N.E.P. — tegengewerkt en ten slotte uitgeroeid

als iets syndicalistisch, dat in tegenspraak was met de bolsjewistische opvattingen.

Interessant is de beschouwing die Brupbacher vernam van de bekende Alexandra Kolontay, de latere Russische diplomate, over de Arbeiders-oppositie in Rusland. In 1921 was de N.E.P. in de ogen van de Arbeiders-oppositie een soort verraad aan het communisme en aan de arbeidersklasse, een capituleren voor het particuliere kapitalisme, wat een gevolg was van het remmen van de krachten der arbeidersbeweging. In plaats van de krachten der arbeidersbeweging te ontwikkelen, had men ze integendeel laten degenereren door eeuwig te commanderen. Er had zich een bureaucratische bovenlaag gevormd, die decreteerde in plaats van het zelf-doen der arbeidersklasse te prikkelen. De Arbeiders-oppositie beklaagde zich er over, dat men de bedrijven in handen van particuliere kapitalisten had gegeven en niet van de vakorganisaties. Zij beschouwde de bolsjewistische regering niet als een arbeidersregering, aangezien de regering er naar streefde de belangen van alle klassen te vertegenwoordigen. Daarom moesten de arbeiders zich h.i. aaneensluiten om hun eigen belangen te verdedigen. Om de bescherming van de arbeiders bekommerde men zich zelfs niet meer. De partijcommissie, die deze taak op zich had genomen, was van de aardbodem verdwenen. De vakorganisaties stonden onder de dictatuur van de partij. Zij mochten niet eens hun eigen besturen kiezen, die werden eenvoudig door de partij benoemd. Daarom had de massa in die besturen geen vertrouwen. Doordat vele communistische arbeiders in het partijapparaat waren overgegaan, hadden de arbeiders in de bedrijven hun actiefste krachten verloren. De Arbeiders-oppositie achtte het nodig de strijd te organiseren tegen accoord-loon, overwerk en in het algemeen tegen de te grote uitbuiting van de arbeidskrachten. In de kringen van de Arbeiders-oppositie sprak men zelfs over de noodzakelijkheid van een nieuwe revolutie, omdat de regering niet meer het communisme, maar alle klassen der gehele bevolking vertegenwoordigde. Overigens behoorde een partij als de Russische niet meer in een arbeidersinternationale thuis, omdat zij niet de belangen van de arbeidersklasse, maar van het gehele land

adscultuur. Dit was des te natuurlijker, daar scherpe klas-

vertegenwoordigde. De basis van de belangen der arbeiders vormden naar het oordeel van de Arbeiders-oppositie niet de partijen, maar de vakorganisaties en zij beschouwde het revolutionnaire syndicalisme als de beste grondslag voor de strijd der arbeidersklasse. De regering had zich met de coöperaties en de vakorganisaties in verbinding moeten stellen om de productie over te nemen; niet in de eerste plaats tot de kapitalisten, maar tot de buitenlandse vakorganisaties had zij zich moeten wenden om de Russische bedrijven met hun grote kassen te helpen.

Met veel van wat Kolontay zei, was Brupbacher het eens. Hij geloofde niet onvoorwaardelijk, dat de arbeidersklasse reeds in het bezit van alle vereiste deugden was, maar hij achtte het de taak van de partij deze deugden aan te wakkeren, opdat de arbeidersklasse zich zou kunnen ontwikkelen tot wat ze behoort te worden.

Volgens de vroegere anarchist Anikst waren er in Rusland geen voldoende coöperaties en vakorganisaties om de productie over te nemen en waren zij niet sterk genoeg. Alexander Schapiro, de latere secretaris van de I.A.A. te Parijs en destijds secretaris van de organisatie van spoorwegarbeiders te Samara, was daarentegen van oordeel, dat een zeer groot aantal bedrijven in handen van de arbeiders had kunnen worden gegeven, zoals bij voorbeeld met het trambedrijf te Samara was gebeurd, dat uitstekend liep.

ZIJN BEZOEK AAN TROTZKI

Op een goede dag — zo verhaalt Brupbacher op pagina 266 van „60 Jahre Ketzer" — riep men mij, opgewonden en geheimzinnig doende, alsof er een schrikbarend wonder gebeurde, in hotel Lux aan de telefoon. Bijna op hun knieën zaten om het toestel een dozijn Lux-hovelingen. En weet gij waarom? Trotzki, de toenmalige minister van oorlog, telefoneerde mij, dat ik des avonds precies negen uur bij hem kon komen en dat hij zijn wagen zou sturen. Destijds kroop het C.P.-canaille voor hem, dat een paar jaar later Stalin toeschreeuwde: Kruisigt hem. Overal hoorde men hymnen op Trotzki, de grote gene-

raal van de burgeroorlog, de enige bij wie alles klopte, de onovertreffelijke organisator, de beste spreker, de beste schrijver. Naast het heiligenbeeld van Lenin hing in dezelfde grootte tot in het verste bureau van de verste gemeente het portret van Trotzki.

Te klokslag negen uur werd Brupbacher door Trotzki ontvangen. Hij zette het standpunt van Pierre Monatte en het revolutionnaire syndicalisme uiteen, dat autonoom en slechts als bondgenoot van de partij zou kunnen optreden.

Hiertegen ging Trotzki heftig te keer; het bestaan van twee autonome organisaties was z.i. niet mogelijk, maar in Frankrijk konden de syndicalisten de meerderheid in het partijbestuur en in het communistische dagblad l'Humanité krijgen.

Brupbacher was van oordeel, dat men de syndicalisten tijd moest laten en niet van hen mocht verlangen, dat zij met de partij zouden samensmelten.

Trotzki werd daarop zeer ongeduldig en zeide op bevelende toon: Als Monatte niet wil, doen wij het eenvoudig met Griffuelhes; die is in Moskou en hij is het met ons eens.

Daarmede, zegt Brupbacher, was de zaak voor mij afgedaan. De overwinnaar, niet alleen van de witte generaals, maar ook van de matrozen van Kroonstad, had een bedreiging uitgesproken op een toon, waaruit bleek, dat hij niet sprak als kameraad tot kameraad, maar als een chef tot een ondergeschikte. Na dit onderhoud schreef Brupbacher de reeds genoemde brief aan Monatte om hem af te raden lid van de communistische partij te worden.

Voor de buitengewone gaven van Trotzki had Brupbacher groot respect en hij beschouwde hem, „wanneer men dat van een marxist kan zeggen", als een idealist. „Alle klassen worden in hun revolutie door idealisten in de strijd gevoerd en alle klassen verraden de idealisten die zij verafgoden, wanneer zij de macht hebben veroverd. Daarna lost de kruidenier de idealist af. Daarom loste Stalin Trotzki af. Toen ik in Moskou was, werd zelfs de naam van Stalin niet gehoord." Aldus Brupbacher.

DE ARBEIDERS EN DE ORGANISATIE VAN DE PRODUCTIE

Op een andere plaats in „60 Jahre Ketzer" (p. 275) schrijft Brupbacher, dat hij de bolsjewiki graag ongelijk zou hebben gegeven in hun opvatting, dat het ook op productief gebied noodzakelijk was despotisch op te treden, maar hij gelooft niet, dat het in Rusland mogelijk was geweest het bedrijfsleven over te laten aan het vrije initiatief van de arbeiders. Daarom verdedigde hij op zijn terugreis te Berlijn de bolsjewiki tegenover de Amerikaanse — van oorsprong Russische — anarchisten Alexander Berkman en Emma Goldman, die geloofden, dat de arbeiders wel in staat zouden zijn geweest de productie over te nemen, maar dat de bolsjewiki hun dit hebben belet. Het maakte hem echter melancholisch, dat hij ze verdedigen moest.

In zijn later verschenen boek „Der Sinn des Lebens" neemt Brupbacher een enigszins ander standpunt in. Daarin schrijft hij, op pag. 100, dat het Russische volk in de eerste fase van de revolutie van 1917 alle banden verbrak, waardoor een soort vrijheid voor het individu losbrak. Na deze uitbarsting werd dit volk „vooral doordat de bolsjewiki alle vrijheidslievende elementen (anarchisten, anarcho-syndicalisten) doodschoten, weer het passieve volk, dat zich liet leiden en despotisch beheersen en dat alleen in beweging kwam als de bolsjewiki het daartoe aanporden. Zij verachtten de vrijheid."

Wij kunnen Brupbacher gelijk geven, wanneer hij er op wijst, dat het Russische volk op het overnemen van de productie slecht was voorbereid. De anarcho-syndicalistische Spaanse arbeidersbeweging met haar uitgebreide organisaties op federatieve grondslag en met een jarenlange vrijheidslievende traditie is daartoe veel beter in staat gebleken.

„MIJN ANARCHISME"

Ondanks al zijn critiek geloofde Brupbacher, dat de kern van de bolsjewistische partij op de juiste weg was en hij voelde het als een plicht de partij, die met de grootste moeilijkheden

had te kampen, te verdedigen, hoezeer ook het anarchistische element een wezenlijk deel van zijn leven uitmaakte. Daarover schrijft hij, op pag. 304 van „60 Jahre Ketzer":

„Men heeft mij vaak een anarchist genoemd en ik heb ongetwijfeld mijn gehele leven een sterke vrijheidslievende neiging gehad. Maar ik was in allerlei opzichten nog iets anders dan anarchist. Ik was er voor, dat men de mensen moet opwekken zichzelf te zijn. Ik wilde hun dus niet alle vrijheid laten en zeker niet de vrijheid om onvrij te zijn. Wat dit betreft was ik meer dan slechts een anarchist, meer dan iemand die een ander laat doen wat hij wil. Ik wist ook zeer goed, dat de mensen geen behoefte hebben om niet onder een meester te staan, maar een zeer sterke behoefte hebben aan juist wel een meester en liefst een strenge meester. En dat wilde ik hun afwennen. Ik wilde, dat zij hun eigen meester zouden zijn. En dat is weer een soort anarchisme. Men zou het een korporaals-anarchisme kunnen noemen, omdat ik de mensen wilde dwingen vrij te zijn, geen meester te willen hebben.

„Ik wist ook, dat de mens in staat moet zijn om op een gegeven ogenblik zijn neigingen te onderdrukken, wanneer hij niet te gronde wil gaan. En ik nam aan, dat voor de collectiviteit hetzelfde gold en dat ook zij op een gegeven moment het verlangen naar genot moet onderdrukken om in de toekomst geen schipbreuk te lijden. Ik kon het niet eens zijn met Fourier en Kropotkine, dat er een soort van te voren vastgesteld evenwicht bestaat tussen de driften en de mogelijkheden om deze driften te bevredigen. Daarom was ook in de politiek het totale anarchisme iets, dat mij niet lag. De grootst mogelijke wil tot vrijheid te bezitten en te bewerken, dat was mijn soort anarchisme. Dus meer een tendenz, een belangrijke tendenz, dan een volledig principe.

„Deze tendenz nu stond van het begin af aan in tegenstelling met de communistische partij. En van het begin af aan was ik niet bereid deze tendenz op te geven. Zonder er veel over te spreken, probeerde ik ze voortdurend in alles wat ik zeide of deed te laten doordringen, teneinde de zin voor vrijheid ook in de partij te wekken.".

„VOM KLEINBÜRGER ZUM BOLSCHEWIK"

Een der pogingen daartoe was het publiceren van een boekje „Vom Kleinbürger zum Bolschewik". Het is in 1923 te Berlijn, na zijn terugkeer uit Rusland, verschenen en bevat 200 grote en vrij dicht bedrukte pagina's met honderden aforismen, waarin de intellectuele kleinburger van de Tweede Internationale zich tot de Derde ontwikkelt. Brupbacher waarschuwt er tegen afzonderlijke zinnen of alinea's uit het boekje te citeren en deze tot waarheden te verabsoluteren. Wij zullen daarom geen der aforismen hier afdrukken en willen slechts opmerken, dat ook uit dit boekje blijkt, dat Brupbacher nooit een fanatieke partij-bolsjewiek is geweest en dat ook in deze aforismen doorstraalt, hoezeer hij steeds een critische en een vrijheidslievende geest is gebleven. Hij vestigt de aandacht op de funeste invloed van de rol der wraakgevoelens bij revolutionnairen. Als het grootste gevaar voor de revolutie ziet hij vaak de revolutionnair. Hij wijst er op, dat de zucht om zich te wreken en te heersen in de revolutionnaire arbeidersklasse vaak sterker is dan de lust tot opbouw, dat velen steeds spreken van de *gemeenschap* om het individu beter te kunnen misbruiken. Hij merkt op, dat het bevel de vrijwilligheid doodt, dat decreten geen vruchtbaarheid scheppen, dat met de verovering van de politieke macht geen productieve krachten worden gewekt. Hij geeft de raad zich zo nu en dan in slavernij te begeven, teneinde zelf te kunnen beoordelen hoe afschuwelijk de mens als meester is. De zucht de staatsmacht in handen te krijgen om die tegen de medemens te gebruiken, zo betoogt hij, verpest de maatschappij en die zucht kan slechts uitgeschakeld of verzacht worden door de georganiseerde wil tot vrijheid van alle niet-politici. Hij waarschuwt, dat de dictatuur van een klasse gemakkelijk kan ontaarden in een dictatuur van de leiders dier klasse óver de klasse. Het gehele boekje is een voortdurende waarschuwing van het anarchistische geweten voor de gevaren van het gezag, met name van het bolsjewisme; het is een voortdurende aansporing tot de zo volledig op de buitenwereld gerichte revolutionnairen tot inkeer, tot bezinning, tot zelfcritiek, tot wijsheid.

BRUPBACHER'S LAATSTE JAREN IN DE C.P.

De vrijheidslievende geest van Brupbacher stond naar zijn oordeel volkomen in tegenstelling met de mentaliteit van het proletariaat, dat al te gaarne bereid is zich te laten overheersen. In de hoop de zin voor vrijheid in de arbeiders en in de partij te kunnen bewerken, heeft hij, zo verklaart hij, veel verdragen, dat hem anders met afkeer zou hebben vervuld. Later heeft hij ongetwijfeld begrepen wel wat al te veel te hebben verdragen en is de afkeer tegenover zijn vroegere houding niet uitgebleven. Soms voelde hij een ware haat tegen de terreur, waaraan hij als lid van de partij van de zijde van de leiding was onderworpen. Maar hij en zijn partij hadden dezelfde vijanden en daar hij slechts van de partij verwachtte, dat zij een ernstige bondgenoot tegen de gemeenschappelijke vijanden zou zijn, schikte hij zich. Met zeer veel van de partij kon hij het niet eens zijn, maar hij overwoog, dat men het nooit voor honderd procent met een beweging eens kan zijn voor zover men een denkend en filosoferend mens en geen blind partijganger is. Juist omdat hij de partij nodig had, haatte hij haar des te meer. Maar hij haatte haar slechts in het geheim. In het openbaar diende hij haar als een slaaf en hij haatte haar zoals een slaaf zijn meester haat. Hij haatte haar, omdat hij haar nodig had tegen de gemeenschappelijke vijanden, het kapitalisme en het klein-burgerdom. In het openbaar zong hij haar lied en sprak hij haar taal, wanneer hij des avonds in eenzaamheid haar lectuur las, spoog hij erop. Omdat hij meende van haar hulp geen afstand te kunnen doen, gehoorzaamde hij alle bevelen van de partij. Als eenling voelde hij zich machteloos en onbeschermd. „Zo werd ik tot een huichelaar. Ik dacht zeer bewust en met deze zelfde woorden over alles na. En de volgende dag kon ik weer een meeslepende orthodoxe rede houden.”

In 1927 werd Trotzki uit de partij gestoten en in 1928 verbannen. Brupbacher was toen bestuurslid van de afdeling Zürich van de communistische partij. Verlangd werd, dat men zich zou uitspreken voor een resolutie tegen Trotzki. Brupbacher oefende critiek, hij wees er op, dat Moskou het vereiste

materiaal niet beschikbaar had gesteld om de zaak Trotzki te kunnen beoordelen. Zijn houding verwekte de woede van de blinde knechten van Stalin, maar Brupbacher gaf niet toe. Een paar dagen later verdedigde hij in de gemeenteraad van Zürich een motie, dat in de toekomst de politie niet meer tegen de arbeiders mocht optreden. De voorzitter van de liberale fractie vroeg hem ironisch of hij ook tegen het optreden van de G.P.-oe tegen Trotzki was geweest.

„Ik stond op" — zo schrijft Brupbacher op pag. 332 van „60 Jahre Ketzer" — „en verdedigde de houding van de Russische stalinisten tegenover Trotzki. Tegen mijn overtuiging in, uit partijdiscipline. Nooit heb ik mij voor enig optreden zo geschaamd als toen. En niet pas nu, maar reeds gedurende mijn rede, die daardoor bijzonder slecht is uitgevallen. Deze schaamte vermeerderde mijn antipathie tegen de communistische partij."

De gang van zaken in de communistische partij wordt in Zwitserland beheerst door het optreden van de jeugdige knapen, die in Moskou een communistische opleiding hebben ontvangen en die de oude functionarissen beschuldigen de politieke lijn van Moskou niet te begrijpen of er zelfs bewust tegen in te gaan. Hun enig doel is de posten van de oude partijfunctionarissen te bezetten. Zij probeerden bij Brupbacher in het gevlei te komen, maar keerden zich van hem af, toen zij zagen daarmede niets te bereiken. Brupbacher was in de partij vrijwel geboycot. Het werd hem verboden in het openbaar voor de partij op te treden. Zijn royement wordt nog een keer door Moskou verhinderd, maar einde 1932 of Januari 1933 wordt hij uit de partij gestoten, die hem geheel onverschillig was geworden.

BRUPBACHER EN HET „ARBEIDERS-ANARCHISME"

In 1922 leerde Brupbacher zijn latere vrouw Paulette kennen, die door haar natuurlijke opgewektheid een grote vreugde in zijn leven bracht en hem de levensvreugde meer dan ooit te voren leerde genieten. Zij was eveneens arts en afkomstig uit Rusland. Tot zijn dood is hij met haar gehuwd geweest.

Na zijn royement overweegt hij alles wat zijn rijke ervaringen hem hebben kunnen leren. In 1935 publiceert hij zijn autobiografie „60 Jahre Ketzer"; in de jaren 1938—1939, dus tijdens de Spaanse Revolutie, schrijft hij zijn boek „Der Sinn des Lebens", dat als de neerslag van zijn levenservaringen is te beschouwen. In dit boek, dat pas na zijn dood is verschenen, nadert hij zeer dicht het „arbeiders-anarchisme", echter zonder het geheel te aanvaarden.

Hetgeen Brupbacher over dit arbeiders-anarchisme, het Spaanse anarcho-syndicalisme, heeft geschreven achten wij zo gewichtig en zo leerzaam, dat wij een groot deel ervan gaarne als aanhangsel I aan ons opstel hebben toegevoegd. Daaruit blijkt enerzijds zijn onverholen sympathie voor de Spaanse beweging, anderzijds brengt de grote teleurstelling over de houding van de Russische arbeiders na 1917 en van de Duitse na 1918 hem er toe, tegenover het anarcho-syndicalisme tot aan zijn dood in 1945 eveneens voorzichtig afstand te bewaren. Hierdoor is Brupbacher ook in zijn oordeel over de anarchistische arbeidersbeweging min of meer tweeslachtig. Met volle overtuiging, ja met hartstocht verdedigt hij het Spaanse anarcho-syndicalisme, overal waar hij het stelt tegenover het Russische bolsjewisme, dat hem van wrok vervult. Maar op andere plaatsen in zijn boek overheerst zijn wantrouwen tegen de arbeiders en de arbeidersbeweging in het algemeen, een wantrouwen dat een leven van werken in de Tweede en in de Derde Internationale in hem heeft gewekt. Het arbeiders-anarchisme, zo zegt hij, stelt zich ten doel de opkomst van een nieuwe uitbuitersklasse te verhinderen en dat is van belang. Wanneer men deel van een arbeidersbeweging wil uitmaken of er als sympathiserende tegenover wil staan, kan z.i. alleen in aanmerking komen de „arbeiders-anarchistische" beweging, waarbij hij op het oog heeft een anarcho-syndicalistische beweging als de Spaanse. Maar overigens streeft ook deze beweging z.i. niet, zoals het anarchisme zonder meer, de vrijheid van alle individuen uit alle klassen na, maar alleen de vrijheid van de arbeiders*klasse*. En het individu is volgens de latere Brupbacher de zin van het leven, de collectiviteit slechts een milieu, waarin het individu zich beweegt en waar-

van het ten bate van zijn eigen ontplooiing moet profiteren. Het arbeidersanarchisme wijst de dictatuur van de politici af, maar het wil, naar Brupbacher meent, toch eigenlijk de dictatuur van de onderste klassen over de bovenste klassen. Hij wijst met grote sympathie op het voorbeeld van Barcelona op 19 Juli 1936. Hij constateert, dat de anarchistische beweging in Spanje, respectievelijk in Catalonië, sedert 1870 voortdurend is gegroeid, stand heeft gehouden en thans (1938) in het centrum staat van het revolutionnaire gebeuren in Spanje. „Zij is het die de grote hoop van de revolutionnaire filosofen vertegenwoordigt." Brupbacher vraagt zich af, of hij voor de Catalaans-anarchistische organisatie-vormen en de daarin belichaamde gedachtenwereld moet opkomen en ze moet propageren. Eerst zou dan voor hem de vraag beslist moeten zijn, of het Spaanse proletariaat na de overwinning de menselijke idealen niet evenzeer zal verraden als vroeger het Russische proletariaat — en ook de bourgeoisie na de overwinning — het hebben gedaan. Hij wijst er op, dat bij een gewapende opstand de oorlogsnaturen de beslissende rol spelen, de mensen met een aggressief-sadistische aard, die hetzelfde karakter hebben als degenen die overwonnen moeten worden. Daarin ziet Brupbacher een zeer groot gevaar voor de vrijheidslievende geest. Hij vreest, dat de gevoelens van wrok, die de onderdrukte en uitgebuite arbeiders koesteren, ook na een definitief zegevieren van het Spaanse anarcho-syndicalisme, dat hij te uitsluitend en te eenzijdig als een *klasse*beweging ziet, zullen kunnen leiden tot tirannie, onrecht en terreur tegenover de overwonnen, tegenover de niet-arbeiders en ten slotte tegenover het gehele volk.

Het is ongetwijfeld noodzakelijk deze gevaren onder het oog te zien. Maar toch geloven wij, dat Brupbacher de Spaanse anarchistische en anarcho-syndicalistische beweging, waarmede hij nooit persoonlijk in aanraking is geweest, op dit punt niet juist beoordeelt, ja miskent. Het Spaanse anarchisme is in werkelijkheid veel meer dan een *klasse*beweging. In Juni 1952 heeft te Toulouse een conferentie van Spaanse uitgeweken syndicalisten plaats gevonden, waaraan werd deelgenomen door leden van het nationale comité van de illegale C.N.T.

in Spanje, die voor dit doel op illegale wijze de Pyreneeën hadden overschreden. Deze conferentie heeft op voorstel van de C.N.T. in Spanje een aantal resoluties aangenomen, waarvan de geest in velerlei opzicht overeenstemt met de „filosofie" van Brupbacher, een geest die zijn wantrouwen dan ook logenstraft. De conferentie sprak zich uit tegen onfeilbare dogma's en onveranderlijke beginselen. Zij beschouwt niet het proletariaat als de enige revolutionnaire klasse. Zij stelde vast dat het menselijke in het individu boven alle klassen uitgaat. Zij stelde vast dat het geweld geen middel tot bevrijding is en wees op de gevaren die het meebrengt. Zij verklaarde er naar te streven Franco zonder nieuwe burgeroorlog ten val te brengen en is bereid daartoe met alle andere richtingen samen te werken, behalve met de communisten en fascisten. Zij kwam op voor nieuwe strijdmethodes en wees iedere vorm van fanatisme af. „Wat wij nodig hebben" — zo wordt in een der resoluties gezegd — „is het overwinnen van de haat."*)

Dit alles bewijst, dat een zeer belangrijk deel van de C.N.T. de gevaren, die Brupbacher vreesde en die hem wantrouwend maakten, althans moedig onder het oog durft te zien.

CONCLUSIE

Er ligt iets bevreemdends en ook iets onbevredigends in, dat de naar zijn gehele wezen en tot in het diepst van zijn karakter vrijheidslievende Brupbacher nooit deel heeft uitgemaakt van de anarchistische arbeidersbeweging, maar zijn krachten en gaven heeft geschonken aan de marxistische partijen van de Tweede en Derde Internationale, hoezeer hij er daarbij steeds naar heeft gestreefd de vrijheid te dienen.

Waarom het „totale anarchisme" hem niet lag, hebben wij met zijn eigen woorden onder het hoofdje „Mijn anarchisme" medegedeeld. Brupbacher was in zijn diepste wezen meer een individuele dan een sociaal-anarchist. Uit solidariteit met het proletariaat is deze individualist tot de arbeidersbeweging

*) Uitvoeriger mededelingen over deze conferentie vindt de lezer in nr 37 van de Anarcho-Syndicalistische Persdienst, G. Metsustraat 8, Den Haag.

toegetreden. Hij sloot zich niet bij de anarchistische beweging aan, die ook niet ten volle aan zijn individuele en individualistische opvattingen beantwoordde. Bovendien geloofde hij, dat de arbeiders voor het anarchisme „nog niet rijp" waren en zich slechts langs de weg van een parlementaire marxistische partij van het kapitalisme konden bevrijden. In twee van zulke partijen heeft hij, gedeeltelijk als „zendeling" der vrijheid, gedeeltelijk overeenkomstig de partijdiscipline gewerkt.

Het is niet de bedoeling van dit opstel een volledige psychologische verklaring van deze min of meer tweeslachtige houding te geven. Daartoe zou men hem persoonlijk goed moeten hebben gekend en kennis moeten kunnen nemen van alles wat hij heeft geschreven. De bedoeling van dit opstel is slechts de aandacht te vestigen op de merkwaardige figuur die Brupbacher in de socialistische beweging is geweest en van wiens werken de tegenwoordige generatie zeer veel kan leren.

Misschien ligt er iets tragisch in, dat Brupbacher nooit volledig tot de anarchistische beweging is overgegaan. Indien een groot aantal revolutionnairen met de vrijheidslievende beginselen van Brupbacher zich naar diens voorbeeld bij de parlementaire partijen zouden hebben aangesloten, zou hun houding inderdaad een ramp voor de socialistische arbeidersbeweging moeten worden genoemd. Maar Brupbacher was een enkeling. Hij is gedurende zijn gehele leven kennis blijven nemen van de anarchistische en syndicalistische opvattingen en bewegingen, hij heeft vriendschap onderhouden met anarchistische geestverwanten. En juist dat hij dit als lid van een marxistische partij heeft gedaan, is van de grootste betekenis, in een wereld waarin het gewoonte is geworden zich af te kapselen en politiek andersdenkenden te beschouwen als domoren, als minderwaardigen, als achterlijken, ja als misdadigers vaak en in ieder geval als vijanden. In de partij heeft Brupbacher zich als individualist gehandhaafd, hij heeft de moed gehad haar te critiseren en haar met zijn geest en zijn opvattingen te beïnvloeden. Ten slotte heeft hij zijn voor het nageslacht zo gewichtige ervaringen met zijn belangrijke conclusies te boek gesteld op een uitzonderlijk geestige, op een stylistisch waardevolle en daardoor zeer leesbare wijze.

Vóór zijn crematie heeft, overeenkomstig zijn wens, alleen zijn vriend Humm het woord gevoerd. Humm zeide:

Brupbacher was bezield door de angst over zijn medemensen macht te verkrijgen.

Dit alleen reeds stempelt Brupbacher tot de onzen!

Heemstede, 29 Juni 1952

AANHANGSEL I.

FRITZ BRUPBACHER OVER HET SPAANSE ANARCHISME*)

DE MASSA KAN HELD ZIJN

Vergist men zich, als men aanneemt dat klassen en partijen steeds liegen, wanneer zij beweren dat zij idealistische motieven hebben en idealistische doeleinden nastreven? Of zijn er werkelijk momenten waarop klassen en partijen als muggen in het licht vliegen, dat hen verblindt, in het licht der idealen? Is dat een vergissing?

Het is op dit ogenblik nog niet mogelijk deze vraag „wetenschappelijk" te beantwoorden. Ieder van ons kent slechts een te klein stuk van de geschiedenis zo grondig, dat hij op deze vraag voor alle plaatsen en voor alle tijden een afdoend antwoord kan geven. En toch is het antwoord zo belangrijk, dat wij het *moeten* geven.

Als voorbeeld kunnen wij niet het feit kiezen, dat een door dwang gerecruteerd leger in de strijd tegen een vijandelijk leger zijn leven opoffert, want in dit geval zou *niet* vechten een zekere dood betekenen, terwijl bij deelneming aan de strijd de mogelijkheid bestaat dat men er tussenuit komt. Muiters sterven een wisse dood. Slechts zelden gaan van de volgzame strijders allen te gronde. Steeds bestaat er een zekere waarschijnlijkheid, dat enigen of zelfs velen er het leven afbrengen.

Anders staat het met het voorbeeld van 19 Juli 1936 in Barcelona. Uit vrije wil, niet gedwongen door een macht van buiten, stortten duizenden Catalaanse arbeiders zich ongewa-

---

[1]) Uit: Fritz Brupbacher: Der Sinn des Lebens, geschreven in 1938/39 (vóór het einde van de Spaanse burgeroorlog), verschenen na zijn dood, in 1946, bij Verlag Oprecht, Zürich. Wij zeggen dit Verlag hartelijk dank voor de verkregen toestemming het hier volgende gedeelte uit het boek vertaald af te drukken.

pend op het leger, terwijl zij zich van de gevaren volkomen bewust waren.

Dit voorbeeld herhaalt zich dikwijls in de geschiedenis van de revoluties.

In zulke gevallen gedraagt de doorsnee-mens van de massa zich als een individuele held.

ALS SLAVEN VOOR GERECHTIGHEID, ALS MEESTERS VOOR ONRECHT

Indien het voorbeeld van Barcelona voldoende zou zijn om de mogelijkheid tot een tijdelijke spontane opofferingsgezindheid, tot een heldendaad van massamensen te bewijzen, dan is daarmede het vraagstuk van de heldenmoed der massa nog niet opgelost.

Wij willen de vraag beslissend beantwoorden, of *op den duur* de massa aan de ideale beginselen van het partijprogramma vasthoudt en of zij werkelijk de belangen der mensheid boven de egoïstische klassebelangen stelt. Hierbij moeten wij twee voorbeelden uit de geschiedenis voor ogen houden.

Ten eerste: Heeft de bourgeoisie, die het beginsel vrijheid, gelijkheid en broederschap in haar vaandel had geschreven, deze eis tegenover het proletariaat in acht genomen toen zij aan het roer kwam?

Niemand zal beweren, dat zij dit gedaan heeft. Een van haar eerste stappen was het organisatieverbod voor loonarbeiders en het verbod om te staken.

In de *Sovjet-Unie* heeft de revolutie een zekere laag van proletariërs en boeren aan het roer gebracht, die het arbeidersideaal van vrijheid, gelijkheid en ontwikkelingsmogelijkheid voor iedereen in haar vaandel had geschreven, en toen zij daarop aan de macht was gekomen, heeft zij alle privileges, ook dat van de heerschappij, gemonopoliseerd en 170 millioen „burgers" der Sovjet-Unie bleven burgers tweede klasse, zowel wat hun loon als wat hun vrijheid betrof.

Het schijnt, voor zover men de geschiedenis kan overzien, tot dusverre altijd waar te zijn geweest, dat mensen die als slaven de rechten van de mens proclameerden, als meesters de rechten van de mens *voor zichzelf* hebben gemonopoliseerd.

ARGUMENTEN TEGEN DE BEWERING, DAT EEN BEVRIJDE SLAAF EEN DESPOOT WORDT

De revolutionnair moet dus als wet aannemen: Slaven die aan het bewind komen worden despoten. D.w.z., hij moet zeggen: „Werden het *tot dusverre.*" En heeft dan te onderzoeken of zij het altijd moeten worden.

Trotzkisten, de Arbeiders-oppositie in de communistische partij enz. beweren, dat de schuld niet ligt bij de massa, maar bij de partij. Dat het vermeden had kunnen worden.

DE OORZAAK VAN HET MONOPOLIE ZOU SCHUILEN IN DE CENTRALISTISCHE ORGANISATIEVORM

Van alle antwoorden kunnen wij *enigermate voelen* voor dat van de *anarcho-syndicalisten.* Zij zeggen: Dat altijd weer een kleine laag van de naar boven gekomenen de resultaten van een totale revolutie monopoliseert, is een gevolg van de gebrekkige opvoeding der enkelingen en het gevolg van de centralistische organisatievorm.

ANARCHISME

Terwijl de sociaal-democratie en het bolsjewisme in de ogen van de revolutionnaire filosoof hun crediet hebben verloren, biedt het anarchisme hem nog een zekere hoop.

Indien de massa door het anarchisme ernstig kan worden aangegrepen, zo denkt de filosofische revolutionnair, dan is een organisatie van wederkerig dienstbetoon mogelijk, die niet wordt uitgebuit door en ten gunste van een bevoorrechte groep politici.

Wat betekent dit, dat de massa in staat is om door het anarchisme te worden gegrepen?

Het zou betekenen, dat ieder individu der massa zoveel vertrouwen heeft in zichzelf, dat hij vrij is van de behoefte om anderen voor zich te laten denken en handelen. Anarchist zijn, betekent mondig zijn, God, meester en politici kunnen ontberen en willen ontberen. Een anarchist zou God, meester en

politici als deskundigen om advies vragen, maar hun geen recht tot heerschappij over zichzelf geven.

Wie lust heeft om te heersen of lust heeft zich te laten beheersen, heeft geen aanleg voor het anarchisme. Het is een zeer bijzondere psychologische toestand, het anarchisme.

Men moet er nog iets aan toevoegen: Wij hebben gezegd, dat de mens behoefte heeft aan een organisatie tot wederkerig dienstbetoon om individueel tot zijn recht te komen.

Wanneer wij over het optreden van een *organisatie voor wederkerig dienstbetoon,* die door anarchisten wordt geschapen, iets zouden moeten zeggen, zou het zijn: In deze organisatie voor wederkerig dienstbetoon zijn noch meesters, noch knechten. Er geldt de eis, dat men met elkander rekening moet houden, maar er zijn geen dwangmiddelen om dit „met elkander rekening houden" op te leggen.

Een dergelijke organisatie is slechts mogelijk, wanneer de enkelingen in staat zijn zichzelf te zijn en toch rekening met anderen te houden.

Waar is deze wil zichzelf te zijn, en de wil om met anderen rekening te houden tot dusverre en masse opgetreden? Waar is deze wil bij benadering opgetreden? En waar werd ten minste door grotere groepen deze eis gesteld?

Anarchistische eisen werden in grote omvang opgesteld in de zogenaamde bakoeninistische vleugel van de eerste Internationale Arbeiders Associatie, en wel in Frankrijk, Romaans Zwitserland, Italië en Spanje. Deze Eerste Internationale is ineengestort door de onmogelijkheid van samenwerking tussen marxistische autoritairen en bakoeninistische anarchisten. Maar ook na het uiteenvallen van de Internationale leefden de anarchistische ideeën voort in de arbeidersmassa's, in de eerste plaats van Italië en Spanje. In *Frankrijk* beleefden zij zelfs een grote renaissance in de vorm van het revolutionnaire syndicalisme van ongeveer 1895 tot ongeveer 1914.

Hetzelfde had plaats in *Italië.*

In Spanje, respectievelijk in Catalonië, heeft de sedert ongeveer 1870 begonnen anarchistische arbeidersbeweging tot vandaag de dag onafgebroken stand gehouden. Zij is voortdurend gegroeid en staat op het ogenblik in het middelpunt

van het revolutionnaire gebeuren in Spanje.

Zij is het, die de grote verwachtingen van de revolutionnaire filosofen vertegenwoordigt.

ANARCHO-SYNDICALISME

betekent het toevoegen van het vrijheidslievende element aan de economische organisatie. Om het goed te begrijpen, doet men het beste het te stellen tegenover het autoritaire staatssocialisme van de Russen. De kern van de autoritaire Russische staat vormt het politieke bureau van de partij, een groep beroepspolitici, die de partijorganisatie en de staat in handen hebben. Zij zijn eens ergens door iemand, meestal door zichzelf, gekozen geworden. Hun generaal secretariaat heeft een heel apparaat in handen in de geest van de zwarte lijst van een werkgeversorganisatie, waarin ieder partijlid met al zijn deugden en gebreken staat vermeld. Het apparaat volgt voortdurend het gehele particuliere en openbare leven van elk lid. Precies als in de organisatie van de Jezuïetenorde.

Het politieke bureau heeft zijn plan. Het apparaat dient er toe dit plan te verwezenlijken. De peripherie heeft slechts te gehoorzamen. Zoals een soldaat in het leger de legerleiding heeft te gehoorzamen.

Het politieke bureau weet alles, begrijpt alles. Daarbuiten weet niemand iets en begrijpt niemand iets. Alles wordt vanuit het centrum gedecreteerd. Zelfstandig denken aan de peripherie is zonde, wordt gestraft. Tirannen weten alles.

Anarchisme was tot dusverre een droom. Of eenvoudig beweging. Nergens werd tot dusverre de autoritaire maatschappij volledig vervangen door een anarchistische organisatie. Slechts gedeeltelijk in Catalonië.

Wordt in de autoritaire maatschappij alles door het ingestelde centrale comité, door de centrale regering gedecreteerd en door middel van geweld afgedwongen, in een anarchistische beweging is de drijvende kracht de door kameraadschap en vriendschap bijeengehouden revolutionnaire minderheid, die niet slechts geen dictatuur wil, maar deze ook zo zorgvuldig mogelijk poogt te vermijden. Die niet door decreteren, maar

door de macht van de aanstekende hartstocht, door de kracht van de gedachte alleen de massa's in de revolutionnaire actie meesleept.

De revolutionnaire minderheid dringt de massa niet een systeem met geweld op, maar probeert het beste en schoonste, dat in de massa's leeft, aan te vuren, in brand te zetten, al het vruchtbare en scheppende in de massa tot de hoogste ontplooiing te brengen. Niets aan de massa's opdringen, alles uit haar naar buiten lokken. Het geloof aan de uitsluitende vruchtbaarheid van de vrijheid bezielt deze minderheid, de haat tegen alle tirannen, hoe verlicht zij zich ook mogen voordoen. Levensgeesten te wekken is hun doel en deze levensgeesten inzicht te verschaffen in de uiterlijke en innerlijke werkelijkheid, opdat uit hen zelve de krachten vloeien, die een wereld scheppen, waarin iedereen kan worden wat hij wil.

De heerszuchtigen en sadisten beweren steeds, dat het anarchisme tegenstander van de organisatie der massa's is. Dit lijkt hun zo toe, omdat in hun ogen een organisatie die geen generaals en geen generale staf voortbrengt, een levende organisatie die geen decreten gehoorzaamt, die geen kadaverdiscipline kent, geen organisatie is. In de ogen van heerszuchtige sadisten betekent organisatie, dat de enkeling, die niet het politieke bureau is, zich slechts in handen van het politieke bureau, van de dictatuur heeft te bewegen. Het almachtige politieke bureau is de alles bepalende factor in de organisatie van de autoritairen.

De door de revolutionnaire, anarchistische minderheid opgewekte organisatie ontleent haar kracht aan de revolutionnair geworden massa en de revolutionnaire minderheid tezamen. Waarbij zij geen van beide een andere kracht en macht in zich hebben dan die welke uit hun vruchtbaarheid voortvloeit. Hun gehele autoriteit spruit voort uit hun anti-autoritaire persoonlijkheid. Ieder is slechts zoveel als hij is, terwijl in de autoritaire organisatie zijn positie in het apparaat hem zijn autoriteit en macht geeft. Een korporaal heeft de macht van een korporaal, de luitenant die van een luitenant en de secretaris-generaal — hij moge idioot en misdadiger zijn — de macht van een generaal.

In een autoritáire organisatie vinden slechts schijnverkiezingen plaats; in de grond der zaak wordt alles van bovenaf benoemd. In de anarchistische organisatie heeft de verkiezing plaats van beneden naar boven, omdat alleen op deze wijze de volle vruchtbaarheid van de peripherie naar het centrum kan stromen.

Daar de heerszuchtige kwaadwillig is, kan hij een zodanige organisatie evenmin begrijpen als de slaaf, die bevreesd is voor de vrijheid en die à tout prix een meester wil gehoorzamen. Sadisten en masochisten, heerszuchtigen en slaven kunnen zich slechts de verhouding slaaf-meester voorstellen, maar geen kameraadschappelijke verhouding. Hun geluk bestaat daarin te heersen of het gat van een heerser te likken. De heerszuchtige en de slavenziel begrijpen geen van beiden de vrijwillige discipline. Deze echter staat in het middelpunt van het anarcho-syndicalisme. De heerszuchtige kan zich geen mens voorstellen, die niet de zweep hanteert of naar de zweep verlangt.

Zij menen daarom dat er geen gehoorzamen bestaat op grond van het verstand. Maar er *is* een gehoorzamen, eenvoudig, omdat men inziet, dat er arbeidsverdeling is en dat men elkander tekens moet geven over de gang van de arbeid. En dit gehoorzamen verlangt de anarchist van zichzelf, niet omdat hij geregeerd wil worden, maar omdat hij verstand heeft en weet, dat de arbeid een door tekens geregeld in elkander grijpen noodzakelijk maakt.

Als er geen slaven waren, zou het met de heerszuchtigen spoedig gedaan zijn. Maar ik herinner mij uit het krankzinnigengesticht hoe de slaaf is. Toen ik als arts in een inrichting kwam, schafte ik de dwangbuizen af. Toen kwam er een geesteszieke bij mij, die mij om een dwangbuis smeekte; zij kon zonder dwangbuis niet slapen. De slaaf wordt woedend op degene, die vrijheid voor hem verlangt. Hij wordt woedend wanneer men hem van zijn meester wil „bevrijden".

Wie dus vrijheid voor allen wil, heeft niet slechts strijd te voeren tegen de meesters, maar ook tegen de slavenzielen.

Hiermede komen wij op de voorwaarden, onder welke een anarchistische beweging mogelijk is.

Zij is slechts mogelijk, wanneer er velen zijn, die zelfstandig denken en die ook willen denken. In hoeverre dat mogelijk is? Ons denken hangt niet van anatomisch-physiologische factoren af, maar van de positie, die men in de wereld inneemt. Wanneer bijvoorbeeld de Duitsers zo buitengewoon heerszuchtig en onderworpen zijn, en zelfs de Duitse industrie-arbeiders, dan zal dit bij de industrie-arbeiders hiermede verband houden, dat zij, voor zover zij niet uit de industrie afkomstig zijn, uit feodale plattelandsverhoudingen stammen. Dit is in het noorden meestal het geval, terwijl in het zuiden, waar de vrijheidsdrang wezenlijk groter is, de boer geen feodale boer, maar een vrije boer is.

De feodale boer vormt zich een voorstelling over hetgeen er in de maatschappij behoort te bestaan, naar de hiërarchie waaronder hij leeft.

Ver boven hem verheven staat een verschrikkelijk nobele, ongenaakbare heer, die nog de rechtspraak over de boer uitoefent. Dan komen de rentmeester en alle mogelijke tussenpersonen. En daarna pas de boerenslaaf. In de bovenste wereld komt men nooit. Men is slaaf van „nature”. En wordt evenmin heer als de arbeider in het grootbedrijf van Krupp.

Van de feodale slavernij gaat men regelrecht over in de slavernij van Krupp. De enkeling is daar niemendal, telt niet. Heeft geen individueel zelfbewustzijn. En wanneer deze arbeider zich organiseert, vormt hij zijn arbeidersorganisatie naar het voorbeeld van de fabriek en van de organisatie op militair terrein. Steeds weer stelt hij zich zijn positie voor, hetzij als van iemand die boven anderen, hetzij als van iemand die beneden anderen is geplaatst. Er komt nog iets bij: als een arbeider in dienst van een kleine ondernemer ontevreden is en eisen stelt, geeft de kleine ondernemer veel gemakkelijker toe, daar hij niet over grote mogelijkheden beschikt om zich te weer te stellen. Wanneer een arbeider in een groot bedrijf wil staken, heeft hij als enkeling geen betekenis. Alleen allen tezamen, en ook slechts wanneer zij economische middelen hebben, betekenen in de strijd iets. Daarom kan men zeggen: Hoe groter het bedrijf is waarin een arbeider werkt, des te kleiner is zijn gevoel van eigenwaarde en zijn wil tot vrijheid.

Hij weet helemaal niet wat vrijheid is.

Daarom zijn met de concentratie der bedrijven overal waar zij vroeger nog bestonden, de vrijheidslievende bewegingen afgestorven en hebben zij plaats moeten maken voor autoritair geleide bewegingen.

Daarom is in *Italië* en *Frankrijk* het anarchisme door autoritaire bewegingen opgevolgd.

In Catalonië daarentegen bestaan voor de ontwikkeling van het anarchisme gunstige voorwaarden.

De grondslag op agrarisch gebied vormen de kleine pachters en de kleine boeren. Er bestaat geen feodaal bestuurd groot-grondeigendom.

Deze boer is in oppositie tegenover de vreemde ambtenaren en de vreemde politie, die hem door de regering te Madrid op het dak worden gestuurd.

En in deze oppositie wordt hij gesteund door de rijke koopman en de rijke ondernemer in Barcelona, die door Madrid als burgers van de tweede rang worden beschouwd.

Het ideaal der vrijheid als nationale vrijheid en onafhankelijkheid van de centrale regering te Madrid voedt hem op voor een toestand zonder heerschappij. Hetzelfde geldt voor de industriearbeider, zijn zoon in Barcelona. Deze wordt door de politieagenten en soldaten van Madrid bij zijn lurven gepakt als hij staakt. Zijn organisatie wordt van Madrid uit onderdrukt. Ook hij wil zich bevrijden van de staat. Om twee redenen. Hij is tegen de staat, zoals iedere arbeider, die niet aan de staat deelneemt, en hij wordt bovendien nog door de staat mishandeld.

Hij is vrijheidslievend, anti-staatsgezind.

Dit om politieke redenen. Maar ook de economische situatie maakt hem anarchistisch. De staat heeft in het geheel niets voor hem gedaan; hij heeft alles zelf moeten veroveren. De staat verbood zelfs zijn organisatie, zodat hij moest proberen zonder organisatie en zonder openlijke leiding op te komen voor lotsverbetering. Met slechts enkelen, met te weinigen, in geheime organisaties, met zeer veel moeite en door het toepassen van directe actie, heeft hij zijn strijd moeten voeren. Geen stembiljet heeft hem geholpen. Er was ook moed voor

nodig om van de organisatie deel uit te maken. Zij was geen verzekeringsinstituut, maar een strijdgemeenschap.

Hij was een dapper, op zichzelf aangewezen, zelfbewust strijder.

Hij had ook niet, zoals de Duitse geschoolde arbeider, een spaarbankboekje, dat hem laf en angstig maakte.

Directe actie, algemene werkstaking en federalistische organisatie waren zijn strijdmiddelen. En wanneer hij zich een voorstelling maakte van de toekomstige maatschappij, dan was daarin de oude burgerlijke staat afgeschaft. In de plaats daarvan behoorde de federalistische organisatie van producenten en consumenten te treden.

En toen de revolutie kwam, schiep hij deze nieuwe organisatie van producenten buiten het raam van de oude staat.

VIJANDEN VAN HET ANARCHO-SYNDICALISME

Het is wel is waar aan de ene kant een goed teken, dat de politici alle mogelijke laster over het anarcho-syndicalisme verzinnen; maar er blijft toch heel veel hangen van hetgeen zij zeggen: want de mensen van de socialistische en communistische partijen hebben tezamen met de bourgeoisie om zo te zeggen de gehele wereldpers in handen, en daar zij allen ongeveer dezelfde leugens over het anarcho-syndicalisme verkondigen, kunnen alleen diegenen er de waarheid over vernemen, die de literatuur over het anarcho-syndicalisme kunnen lezen. En dat kan buiten Catalonië bijna niemand.

De vijanden van het anarcho-syndicalisme stellen het voor alsof het geen programma voor de opbouw heeft. Zij doen dit, omdat er in dit programma geen betaalde baantjes voor politici zijn te vergeven.

Het vermijden van alle bureaucratie is een belangrijk onderdeel van de taak der anarcho-syndicalistische organisaties bij de opbouw van een nieuwe maatschappij. Er moet gesocialiseerd worden. Maar de fabrieken mogen niet overgaan in handen van de staat, d.w.z. zij mogen niet in handen komen van de staatsbureaucraten; noch zij, noch de gemeentelijke bureaucraten mogen nieuwe meesters worden. Er mogen in het geheel geen nieuwe meesters zijn.

De fabrieken komen in handen van de fabrieksarbeiders. „Dat hebben wij juist gezegd", beweren de politikanten; „wij hebben er op gewezen, dat de fabrieksarbeiders volkomen egoïstisch de beschikking over de fabrieken verkrijgen."

Boerenbedrog, antwoorden wij hun. Want de bedrijfsraad, die door de bedrijfsarbeiders wordt gekozen, is niet slechts verantwoording verschuldigd aan de bedrijfsvergadering, maar ook aan de generale raad van de desbetreffende tak van industrie. Met deze generale raad tezamen regelt de bedrijfsraad de productie.

De bedrijfsraad kiest wel zijn eigen directie, maar in bedrijven met meer dan 500 arbeiders gebeurt dat in overeenstemming met de Economische Raad voor geheel Catalonië. En deze Economische Raad is samengesteld uit drie vertegenwoordigers van de C.N.T. (de anarcho-syndicalistische bedrijfsorganisatie), drie leden van de U.G.T. (de reformistische, sociaal-democratische vakorganisatie), twee leden van de Spaanse anarchistische federatie, een vertegenwoordiger van de pachters, een van de socialistisch-communistische partij; een van de communistische oppositie en vier van de linkse Republikeinen (zo was het in het jaar 1936, tot de politikanten zich ermede bemoeiden). Op deze wijze wordt het natuurlijke groepsegoïsme van het bedrijf steeds gecorrigeerd door de vertegenwoordigers van de gehele revolutionnaire gemeenschap. Bovendien heeft nog een lid van de regering van Catalonië recht van toegang tot de Economische Raad.

De generale raden van de industrieën zelf zijn weer opgebouwd uit vertegenwoordigers van de bedrijfsraden, de vakorganisaties en de technici (die de Economische Raad aanwijst).

Het gehele economische apparaat bestaat uit de arbeiders en de ambtenaren van de bedrijven.

Daardoor is tot op zeer grote hoogte de mogelijkheid uitgeschakeld, dat zich opnieuw een laag van politikanten, parasieten en heersers boven de arbeidersklasse verheft.

HIEROVER WINDEN DE POLITIKANTEN ZICH OP

Wij hebben in de voorafgaande hoofdstukken de politikanten uitvoerig geschilderd: mensen die er bovenop willen komen, die willen regeren en hun bestaan willen vinden door zich te stellen in dienst van de organisatie van het wederkerig dienstbetoon, beter gezegd: door deze organisatie in hún dienst te stellen.

Waar een zelfbewuste arbeidersbeweging bestaat, die zelf denkt en politiek handelt, hebben zij niet veel succes. Daarom is de Catalaanse arbeidersbeweging nooit het Dorado van de politikanten geweest. Wel echter Castilië, evenzeer als het grootste deel van Spanje buiten Catalonië.

Zo is het eigenlijke Spanje van oudsher overwegend sociaaldemocratisch geweest, terwijl Catalonië anarchistisch was.

Alleen een nauwkeurige economische analyse, waarvoor ons de grondslagen ontbreken, zou ons kunnen aantonen, op grond van welke economische omstandigheden het eigenlijke Spanje het sociaal-democratische type heeft voortgebracht en Catalonië het vrijheidslievende type.

Waar echter het sociaal-democratische type overheerst, overheerst het systeem van de bureaucratie. En als er eenmaal een bureaucratisch apparaat bestaat, dijt dit uit en is er plaats voor parasieten en politikanten.

Met de oorlog tegen *Franco* en het verleggen van de Spaanse centrale regering naar Valencia in de nabijheid van Catalonië werd ook het bureaucratische apparaat naar Valencia overgesleept, dat zich bovendien nog uitbreidde, toen Sovjet-Rusland zich voor de Spaanse revolutie begon te interesseren en om welke redenen dan ook tegen goede betaling koren en oorlogstuig stuurde.

De communistische partij voegde zich bij het politikaille van de socialistische partij en beide werden geschraagd door het aanzien, het geld, het koren en het oorlogsmateriaal van de Sovjet-Unie.

In Rusland heeft de Sovjet-Unie reeds ten tijde van Lenin en Trotzki het gehele Russische anarchisme uitgeroeid, heeft zij het hare gedaan (speciaal Trotzki) om ook in Frankrijk

de laatste resten van het revolutionnaire syndicalisme, de broer van het Spaanse anarcho-syndicalisme, uit te roeien.

In Catalonië werden de communisten ondersteund door de linkse republikeinen van burgerlijk allooi, die zelf ook bureaucratische baantjes wilden hebben, die het Catalaanse anarcho-syndicalisme daarom niet lag en die bovendien bevreesd waren voor de collectivisering van alle bedrijven in Catalonië.

(Komende tot de vraag, of hij weer aan het politieke leven behoort deel te nemen, zegt Brupbacher verder:)

Daar wij organisaties voor wederkerig dienstbetoon nodig hebben, zouden wij ze werkelijk zo moeten inrichten, dat ze in de eerste plaats geen mesthopen worden, waarop politikanten woekeren; zouden wij ze werkelijk volkomen rationeel moeten inrichten, zonder enig bureaucratisch apparaat. En wij zouden ze zo moeten inrichten, dat zij niet ter wille van zichzelf bestaan, maar opdat het ons, afzonderlijke individualisten, goed gaat, dat zij ons onze vrijheid laten.

Het komt ons voor, dat de organisatievorm, zoals de Catalaanse anarchisten hebben gepoogd die op te bouwen, enigermate met ons ideaal in overeenstemming is.

Althans in beginsel.

ZAL OOK HET ANARCHISTISCHE PROLETARIAAT DE GERECHTIGHEID VERRADEN?

(Zich de vraag stellende, of hij voor de Catalaans-anarchistische organisatievorm en gedachtenwereld moet opkomen, ze moet propageren, ervoor moet agiteren en pogingen moet doen organisaties in deze geest te stichten, vervolgt Brupbacher:)

Vooraf moet worden uitgemaakt, of de overwinning van het Catalaanse proletariaat een verandering in de geest van dit proletariaat tengevolge zal hebben in deze zin, dat het de menselijke ideeën evenzeer zal verraden als het zegevierende „Russische proletariaat".

Voor de filosofische revolutionnair, die is uitgegaan van

het denkbeeld, dat het proletariaat de ideeën van de filosofie zou verwezenlijken, is dat natuurlijk de vraag waarom alles draait. Geloven wij daarin, dan zullen wij natuurlijk als filosoof aan de zijde van het proletariaat staan, ook al zou het de verwezenlijking van de filosofie slechts langs vele omwegen bereiken. Als wij echter niet geloven, dat het proletariaat de filosofie zal verwezenlijken, dan zullen wij slechts zolang voor de proleten opkomen als hun onrecht wordt aangedaan en omdat hun onrecht wordt gedaan, maar wij zullen, omdat wij onze hoop niet op hen kunnen vestigen, hun niet al onze krachten wijden.

Wij zullen voor het proletariaat optreden, zoals wij opkomen voor een ieder die onderdrukt of beledigd wordt. Hiermede zijn wij op het punt gekomen, vanwaar wij niet verder kunnen voor wij een analyse met betrekking tot dit vraagstuk hebben gemaakt, in de eerste plaats ook van de Russische revolutie.

(Brupbacher rekent vervolgens grondig af met het bolsjewisme. Hij schrijft o.a.:)

Stalin en zijn volgelingen zijn groot geworden, dank zij het systeem van Lenin en Trotzki. Dank zij het autoritaire centralisme. Omdat men de Arbeiders-oppositie heeft onderdrukt, omdat men alles met macht, geweld, autoriteit, Tsjeka, G.P.-oe meende te moeten doorzetten. Men geloofde niet langer in de noodzakelijkheid om op de goede elementen te steunen. Men wilde eenvoudig alles opleggen. *Met wiens hulp kwam er niet op aan.* Men nam eenvoudig de mensen, die wilden gehoorzamen, onverschillig of zij uit de Ochrana of uit het leger van Wrangel kwamen, om diegenen aan banden te leggen, die Lenin, Trotzki, het Politbureau niet wilden gehoorzamen.

Lenin en *Trotzki* hebben *Stalin*, hebben de organisatie geschapen, een regeringsmethode in het leven geroepen en de mensen aangetrokken, die op het ogenblik de revolutionnairen laten doodschieten.

Trotzki heeft het apparaat geschapen, dat hem uit Rusland heeft verbannen.

(Na een grondige analyse van het Russische bolsjewisme betoogt Brupbacher verder:)

DE ARBEIDERSBEWEGING VERWEZENLIJKT NIET DE FILOSOFIE

Een paar generaties van idealisten hebben zichzelf en de arbeiders voorgepraat, dat de arbeidersklasse al datgene zou verwezenlijken wat idealisten ooit hebben gedroomd. Zoals de Encyclopedisten van de achttiende eeuw zich hebben voorgesteld, dat de bourgeoisie de dromen van de Encyclopedisten zou verwezenlijken, zo hebben socialisten, bolsjewisten en anarcho-syndicalisten zich voorgesteld, dat het proletariaat al hun dromen zou vervullen.

De arbeidersklasse vond het natuurlijk zeer aangenaam, dat men zulke wonderbaarlijke dingen van haar vertelde. Uit beminnelijkheid en ijdelheid heeft zij ook vaak toegegeven, dat zij zulke dingen werkelijk voor had. Nu en dan heeft een arbeider het zelfs ook ernstig gewild. Zo bij gelegenheid, als maar eenmaal de strijd voor een beter bestaan achter de rug was. Maar toen men werkelijk een beter bestaan had veroverd, zoals in de bovenste laag van de arbeiders aller landen, had men eerst echter nog wel iets anders te doen — en als de idealisten begonnen te reclameren, dat men hun idealistische dromen in vervulling behoorde te brengen, heeft men hen eens door elkander geschud en hen in Rusland zelfs nu en dan doodgeschoten en hen in ieder geval niet zeer beminnelijk behandeld.

Eigenlijk is dat helemaal niet zo verwonderlijk. De doorsnee-mens is een zeer realistisch wezen, en de agglomeraties van doorsnee-mensen van alle klassen hebben helemaal niet de taak idealisten zijn. Daarom moet men zich niet langer ergeren dan beslist noodzakelijk is. Men wijde zich aan de arbeidersbeweging, zoals men weldadigheid beoefent, omdat men toch wenst, dat iedereen te eten heeft en zijn menselijke waardigheid wordt erkend. Dat is zeer verstandig. En een fatsoenlijk mens helpt altijd degene wie onrecht geschiedt. En dus ook de onderdrukte arbeider tegen de uitbuitende meester.

Maar de onderdrukte te verafgoden en van hem te verwach-

ten, dat hij het zout der aarde zal zijn — dat is niet verstandig. Het is zelfs idioot, en hoewel ik het zelf ook heb gedaan, zelfs langer dan 35 jaar, zo moet ik toch erkennen, dat het idioot was. Natuurlijk zal ik steeds naast de onderdrukten staan en er toe medewerken, dat zij zich bevrijden. Men moet zich altijd het lot van de onderdrukten en miskenden aantrekken. Maar ik zal niet meer van hen verlangen, dat zij *mijn* dromen verwezenlijken. Zolang zij onderdrukt worden, huldigen zij de beginselen vrijheid, gelijkheid en broederschap, en dat is zeer natuurlijk. Maar wanneer zij zelf de meesters zijn geworden, krijgen zij de mentaliteit van de meesters en zijn zij van oordeel, dat degenen die niet langer en degenen die nog geen meester zijn, hen behoren te dienen.

TEGEN DE DICTATUUR VAN DE POLITICI

De filosoof heeft er belang bij, dat de arbeidersbeweging niet ontaardt in een dictatuur der politici. Want dit zou betekenen, dat het levende individu wordt verkracht. Onder het voorwendsel, dat men in de eerste plaats de macht moet grijpen en hieraan alles ondergeschikt moet maken, veroveren de politikanten de macht over alles en allen voor zichzelf. Zij kunnen niet leven, wanneer er nog één mens op de wereld is, die niet voor hen buigt. En met welgevallen vernietigen zij alle persoonlijkheden die niet voor hen buigen.

Daar alle doorsnee-mensen zich gaarne laten leiden, verkrijgen de politikanten een grote macht. De filosoof heeft er echter het grootste belang bij — want hij wil de rijkdom en de oorspronkelijkheid van het vrije individu — deze lieden verzet te bieden, er naar uit te zien of er krachten zijn, die het despotisme zouden kunnen tegengaan. Hij moet er dus naar streven *alle vrijheidslievende tendenzen in alle klassen te versterken*. Zijn belangrijkste sociale taak is de organisatie van de vrijheid tegen de dictatuur. Tegen iedere dictatuur. Ook tegen de zogenaamde dictatuur van het proletariaat, die slechts een dictatuur van de proletarische dictatoren-politikanten is. Hij zal derhalve *dat gedeelte van het anarcho-syndicalisme*, dat naar de vrijheid streeft, ondersteunen. Steeds er

aan denkend, dat ook in het anarcho-syndicalisme de wil van de onderdrukte sluimert om zich door middel van dictatuur te wreken. Ook in hem leeft onuitgesproken, en meermalen ook uitgesproken, als belangrijkste tendenz de wrok van de onderdrukte tegenover de onderdrukker in zo hoge mate, dat het gevaar bestaat, dat de politikant met de titel „anarchist" zich ook weer van deze wrok meester maakt en dit sentiment niet in dienst stelt van het verwezenlijken van de vrijheid, maar het ten gunste van zijn dictatuur misbruikt. Voor wat de arbeidersbeweging betreft, staat de filosoof echter in beginsel het dichtst bij het arbeidersanarchisme.

Onmiddellijk komt nu de politikant vertellen, dat de heden ten dage zo gecompliceerde economische situatie centralisatie vereist, waarmede hij bedoelt: regeren door hèm. Wij weten, Ellendeling, heel goed, dat de hedendaagse economische verhoudingen het nodig maken het geheel te overzien, maar daarvoor, Ellendeling, hebben wij jou niet nodig. Anders wordt het weer dictatuur, en jij bent tot niets in staat dat op opbouw lijkt. Je enige bekwaamheid is de mensen dood te regeren. De economische organisatie, zoals de anarcho-syndicalisten die voorstellen, voldoet veel beter dan alle dictatuur aan de eisen van de economische opbouw.

Natuurlijk is de strijd voor de vrijheid een moeilijke strijd, omdat de doorsnee-mens aan dictatuur de voorkeur geeft boven vrijheid, omdat de doorsnee-mens liever gehoorzaamt dan denkt.

NOGMAALS: DE NIEUWE VERHOUDING TOT DE ARBEIDERS

Ook wanneer men niet meer gelooft, dat de arbeidersklasse het zout der aarde is, staat men toch aan haar zijde, omdat zij vernederd en beledigd wordt. Men strijdt voor haar en met haar, tegen degenen die haar vernederen en beledigen.

Ongetwijfeld kan er een ogenblik komen, waarop zij, zoals in Rusland, zelf vernedert en beledigt — en dan is men haar doodsvijand.

Overal echter waar zij lijdt en voor gerechtigheid strijdt, is men haar bondgenoot. Haar helper. Haar medestrijder.

Toen wij de arbeidersklasse als de vervuller beschouwden, als de erfgenaam van de filosofie, stelden wij haar hoge eisen. Wij wilden haar aansporen en meeslepen, opdat zij zo spoedig mogelijk de humanitaire idealen zou verwezenlijken.

Thans, nu wij weten dat dit een vergissing van ons filosofen is geweest, strijden wij voor brood en voor de *vrijheid der arbeiders*. Wij doen hun echter geen geweld meer aan met *onze* idealen. Wij stellen ons ook niet in dienst van hun machtsbegeerte, omdat het voldoen daaraan neerkomt op het veroveren van de macht voor een nieuwe klasse van meesters.

Wij strijden met de arbeiders voor het veroveren van al hun rechten en daarvoor dat zij dezelfde rechten en dezelfde verantwoordelijkheid verkrijgen als ieder ander.

Onze eisen aan de mensheid blijven „onverstandig", maar onze eisen aan de arbeiders blijven binnen het raam van datgene wat de doorsnee-arbeider zelf als verstandig beschouwt.

Wij zijn niet langer voor de dictatuur van het proletariaat, omdat deze dictatuur zou betekenen, dat een bepaalde klasse van mensen alle rechten verkrijgt ten koste van alle anderen.

Aangezien alle klassen egocentrisch zijn, zou dictatuur van het proletariaat betekenen: bevrediging uitsluitend van de behoeften der arbeidersklasse.

Wij zullen de andere klassen en bewegingen die voor de Gerechtigheid strijden, er tegen waarschuwen zich aan het proletariaat toe te vertrouwen. Zij moeten als gelijkberechtigde medestrijders met het proletariaat samengaan, maar behoren te weten, dat zij bedrogen zullen worden, wanneer zij zich aan de dictatuur van het proletariaat toevertrouwen, evenzeer als wanneer zij zich toevertrouwen aan de dictatuur van enige andere klasse of groep.

Het proletariaat is, precies als alle andere mensen en klassen, voor recht en gerechtigheid, zolang het niet de macht heeft anderen uit te buiten en met zijn wil tot macht te kwellen.

Maar, zoals gezegd, zolang het lijdt, stellen wij ons naast het proletariaat, en wij zullen het pas verlaten, maar dan ook bestrijden, wanneer het de hedendaagse heersers aflost en erfgenaam van de wandaden van de tegenwoordige heersers wordt.

ARBEIDERSANARCHISME

Er bestaat, of er moet bestaan een arbeidersanarchisme van de doorsnee-arbeider. Tot dusverre hebben de arbeidersbewegingen (in het Duitsland van Weimar, in Rusland, in Zwitserland, in de andere landen) aan een arbeidersaristocratie van staats- en organisatie-ambtenaren voorrechten van economische en politieke aard toegestopt. Zij hebben een nieuwe bevoorrechte klasse in het leven geroepen.

Dit moet voorkomen worden. Het is in het belang van de arbeiders, dat een dergelijke nieuwe stand van uitbuiters niet ontstaat. Het arbeidersanarchisme stelt zich ten doel de vorming van een dergelijke klasse te voorkomen. Maar overigens is het tot op een haar gelijk aan alle andere klassebewegingen van de arbeiders. Het wil niet de dictatuur van de politikanten, maar eigenlijk toch de dictatuur van de klassen die thans onder liggen, over de klassen die boven staan.

Terwijl het anarchisme zich tout court bezighoudt met het individu en de vrijheid van alle individuen uit alle klassen nastreeft, beoogt het arbeidersanarchisme slechts de vrijheid van de arbeiders*klasse, niet* echter de vrijheid van de arbeider als individu of van het individu van andere afkomst.

Het is in ieder geval een voordeel. En wanneer men aan een arbeidersbeweging wil deelnemen of met haar sympathiseren, dan kan het niet anders dan de arbeidersanarchistische beweging zijn. Zij is er in de eerste plaats op bedacht de uitbuiter-politicus ook binnen de arbeidersklasse zoveel mogelijk te bestrijden en uit te schakelen.

WIJ EN HET PROLETARIAAT

Wij geloven niet langer, dat het proletariaat het zout der aarde is, en dat het, zoals Marx en Bakoenine dachten, de filosofie zou verwezenlijken. Wij staan derhalve ook niet meer op het standpunt, dat wij het proletariaat moeten helpen de staatsmacht te veroveren, zijn dictatuur te vestigen met alle middelen van het geweld en het Machiavellisme. Wij zijn ook niet meer de mening toegedaan, dat een autoritaire organisatie

van beroepsrevolutionnairen de leiding in een strijd om de dictatuur moet nemen en daarbij door ons behoort te worden ondersteund.

Daar wij hebben ervaren, dat het proletariaat, respectievelijk de delen van het proletariaat, die aan het roer kwamen, een niet minder verwoede roversbende uitmaken dan fascisten, nationaal-socialisten of kapitalisten, zijn wij van oordeel in het geheel geen belang bij de dictatuur van het proletariaat te hebben.

Wij zijn voor het proletariaat zolang het het proletariaat slecht gaat, en wij zullen het proletariaat helpen om daarin verbetering te brengen, maar wij zullen het niet helpen om de dictatuur in handen te krijgen.

Wij zijn niet van oordeel, dat de leider of de propagandamethode het proletariaat hebben verburgerlijkt. Het verburgerlijkt spontaan.

Ook zal het proletariaat niet veranderen, wanneer wij op de zogenaamde ethische motieven een beroep doen. Het handelt uit economische motieven, uit wrok, uit de wil tot macht en uit ijdelheid en zal zich evenmin opofferen als de doorsneemens uit welke andere klasse ook.

Wij zullen het proletariaat ook niet helpen welke andere klasse ook te onteigenen en de onteigende eigendom zogenaamd in gemeenschappelijk bezit te brengen. Een dergelijk gemeenschappelijk bezit betekent niets anders dan bezit van de dictators en onvrijheid voor al degenen, die niet voor hen kruipen.

Wij zijn van mening, dat de arbeiders voor hun brood en voor hun vrijheid hebben te strijden. Maar niet voor hun dictatuur over hun medemensen. Waar zij daarnaar streven, zullen wij hen bestrijden.

Het arbeidersanarchisme heeft wel bepaalde vrijheidslievende elementen binnen het raam van zijn eigen organisatie. In de grond van de zaak is ook dit echter een uitdrukking van het klasse-egoïsme van de arbeidersklasse en in geringer mate gelden ook voor het arbeidersanarchisme de opmerkingen die wij over de arbeidersbeweging hebben gemaakt.

AANHANGSEL II.

Abstract: tegenovergestelde van concreet; in het afgetrokkene, los van de zintuigelijke voorstelling; zeven appels is concreet; zeven zonder meer, in het algemeen, is een abstract begrip. — *Abstractie:* algemeen begrip. — *Abstraheren:* uit de concrete wezens of dingen het algemene afleiden, dus met verwaarlozing van de persoonlijke eigenaardigheden. — *Adler, Friedrich* (geb. 1879): Oostenrijks sociaal-democraat, die in 1916 de Oostenrijkse minister-president doodde, maar volgens Brupbacher overigens een uitgesproken reformist was. — *Affect:* sterke ontroering, gemoedsaandoening, hartstocht, vuur. — *Affectief:* met gevoel geladen, door het gevoelsleven beheerst. — *Aforisme:* korte, pittige spreuk. — *Agglomeratie:* opeenhoping. — *Aggressie:* aanval. — *Aggressief:* zeer spoedig bereid tot vijandelijkheden over te gaan. — *Aggressief-sadistisch:* aggressief en zich verlustigend in het lijden van de vijand. — *Ambitie:* belangstelling, lust; ook: eerzucht, streven om omhoog te komen. — *Analyse:* ontleding, het beschouwen van een gebeurtenis tot in de onderdelen en het opsporen van hun oorzaken, verband en betekenis. — *Anarchaïsch:* met aanleg en sympathie voor het anarchisme zonder dit politiek te aanvaarden. — *Anarchisme:* een wijsgerig-maatschappelijk stelsel dat, en ook de arbeidersbeweging die, de maatschappelijke en menselijke verhoudingen wil regelen op de grondslag van de grootst mogelijke vrijheid („de vrije mens is slechts gebonden door hetgeen hij vrijwillig is overeengekomen." — Proudhon*) onder persoonlijke verantwoordelijkheid. — Het anarchisme wordt onderscheiden in sociaal (of communistisch) anarchisme, dat de bevrijding van mens en maatschappij verwacht van de massa, resp. van de georganiseerde vrijheidslievende arbeidersbeweging (Bakoenine*) en individueel anarchisme, dat de vrijheid verwacht van het individu zelf (Stirner*) en waarvan de aanhangers over het algemeen tegenstander zijn van (anarchistische of arbeiders-) organisatie. — *Anarcho-syndicalisme:* zie Syndicalisme. — *Anoniem:* naamloos, ongetekend. — *Anti-Patriotisme:* de gezindheid zich niet mee te laten slepen door vaderlandsliefde en zich te verzetten tegen een politiek, die de nationale belangen stelt boven die der mensheid. — *Arbeidersanarchisme:* Met deze speciaal door hem gebruikte term bedoelt Brupbacher het anarchisme voor zover dit in een arbeidersbeweging is belichaamd, zoals in het anarcho-syndicalisme*. Het zou volgens hem alleen opkomen voor de vrijheid van de arbeiders*klasse*, terwijl het anarchisme* zonder meer zou opkomen voor de vrijheid van alle klassen en alle individuen. In Spanje en elders bestaat een dergelijke tegenstelling tussen de anarchistische (ideële) en de anarcho-syndicalistische (economische) bewegingen en organisaties nochtans niet. — *Arbeiterbildungsverein „Ein-*

tracht": de Arbeidersvereniging voor ontwikkeling „Eendracht". — *Aristocratie:* regering door de besten, moreel en intellectueel; later door de aanzienlijksten. — *Aristocraat:* lid van een aanzienlijke familie in het bezit van erfelijke standsvoorrechten. In de Franse revolutie een lid van de adel en als zodanig vervolgd. Tegenwoordig ook (en hier in deze betekenis gebruikt): iemand van grote innerlijke en menselijke beschaving („aristocraat van de geest"). — *Ascetisch:* zich onthouden van wereldlijk en stoffelijk genot als streven naar volmaaktheid. — *A tout prix:* tot elke prijs. — *Authentiek:* oorspronkelijk en dus geloofwaardig en rechtsgeldig; uit de beste bron. — *Auto-biografie:* beschrijving van eigen leven. — *Autonomie:* zelfregering met eigen wetgeving. — *Autonoom:* zelfstandig, onafhankelijk. — *Autoritair:* berustend op gezag, gelovend in gezag, gebiedend.

Bakoenine, Michael (1814—1876): in Rusland geboren anarchist en revolutionnair van de daad. Nam deel aan de opstand te Praag in 1848 en te Dresden in 1849; werd achtereenvolgens door Saksen en Oostenrijk ter dood veroordeeld, doch aan Rusland uitgeleverd, waar hij zeven jaren in zware gevangenschap en vervolgens vier jaren in Siberië doorbracht, waarna hij naar Engeland wist te vluchten. Bakoenine is de geestelijke vader van de georganiseerde anarchistische arbeidersbeweging o.a. in Spanje. In hem en Marx* zijn de twee hoofdrichtingen van het socialisme belichaamd: het anarchisme* en het gezagssocialisme. Bakoenine heeft steeds met respect gesproken over Marx als man van wetenschap, maar hijzelf dacht niet — als deze — uitsluitend abstract-wetenschappelijk. Bakoenine was zich bewust van de beperktheid en de onvolledigheid van de wetenschap. Hij besefte dat de wetenschap slechts één gebied is van het menselijke leven en dat het leven méér is dan de wetenschap. „Niet de wetenschap, maar alleen het leven heeft scheppend vermogen." De aandacht van Marx was uitsluitend op de buitenwereld gericht, op wat „de geschiedenis wilde", bij Bakoenine speelde ook het innerlijk van de mens een grote rol. Hij dacht — zo zegt Brupbacher — met zijn gehele organisme, met zijn intuïtie*, zijn instinct*, zijn hartstocht, zijn gevoel en ook nog met zijn verstand. De beste en grootste ideeën zijn volgens Bakoenine altijd het resultaat geweest van het instinct van allen. Bakoenine stond mét Marx op het klassenstandpunt; evenals deze was hij materialist* en tot op zekere hoogte historisch-materialist. Maar tegenover het centralisme* van Marx stelde hij het federalisme*. Hij verwierp de marxistische dictatuur van het proletariaat. Hij geloofde niet, dat de „proletarische" staat zou afsterven, aangezien geen enkel gezag er genoegen mee zal nemen te worden afgeschaft. Daar de proletarische staat van Marx behalve leger, politie en justitie ook het gehele economische leven in handen zou krijgen, voorspelde Bakoenine dat de „proletarische" staat tot een groter tirannie zou leiden dan de wereldgeschiedenis ooit had gekend. Hiermede heeft Bakoenine de totalitaire staat voorzien, zoals hij ook — na de overwinning van Bismarck in 1871, die Marx in het belang

van het socialisme achtte — nauwkeurig heeft voorzien de imperialistische rol van Duitsland, zoals die zich in de oorlogen van 1914 en 1939 heeft geopenbaard, en zoals hij heeft voorzien, dat de sociale revolutie het eerst zou uitbreken, niet in Duitsland en Engeland gelijk Marx meende, maar in Rusland en Spanje. In de Eerste Internationale* hebben de principieel diep uiteengaande wereldbeschouwingen van Marx en Bakoenine tot een conflict geleid met het resultaat, dat Bakoenine en zijn geestverwanten, en daarmede de gehele federalistische* richting, in 1872 op het congres te Den Haag, waar hij zelf niet aanwezig kon zijn, werden geroyeerd. Te betreuren is, dat deze strijd in de Eerste Internationale van de zijde van Marx niet op de grondslag van bovenstaande beginselen, maar als een machtsstrijd met behulp van intriges*, persoonlijkheden en valse beschuldigingen tegen Bakoenine is gevoerd. — *Bakoeninisme:* de leer van de vrijheidslievende georganiseerde arbeidersbeweging overeenkomstig de opvattingen van Bakoenine. — *Bataille Syndicaliste:* De syndicalistische strijd. — *Bebel, F. August* (1840—1913): Duits sociaal-democratisch leider, lid van de Rijksdag. — *Bedrijfsradenbeweging:* beweging die het socialisme wil verwezenlijken door de productie te doen overnemen door in ieder bedrijf, onafhankelijk van de staat, spontaan te vormen arbeidersraden. Zij onderscheidt zich van het syndicalisme, doordat dit zich ook wel volgens de beroepen heeft georganiseerd, terwijl de aanhangers van de bedrijfsradenbeweging soms op het standpunt staan, dat de bedrijfsraden pas in de revolutie kunnen worden gevormd, in welk geval zij tegenstanders zijn van een georganiseerde arbeidersbeweging vóór de revolutie. *Benedictiner:* Franse likeur. — *Berkman, Alexander* (1870—1936): Russisch anarchist in Amerika die, na het vermoorden van arbeiders en kinderen in verband met een staking, in 1892 een aanslag pleegde op een directeur van de Carnegiefabrieken, Henry Clay Frick. Zat deswege veertien jaren gevangen. Later voorstander van het anarcho-syndicalisme. — *Bolsjewisant:* Iemand die met het bolsjewisme sympathiseert en samenwerkt zonder lid van de communistische partij te worden. — *Bureaucratie:* heerschappij van het ambtelijk apparaat; het straf vasthouden aan de letter van voorschriften en reglementen met uitschakeling van hart en verstand; overdreven vormendienst.

Canaille: gemeen volk, geboefte, gespuis. — *Capituleren:* zich gewonnen geven. — *Carrière:* (succesvolle) loopbaan. — *Castilië:* centrale deel van Spanje met de hoofdstad Madrid, dat de overige delen van Spanje overheerst en nationaal onderdrukt. — *Catalonië:* Landstreek in het noordoostelijk deel van Spanje tussen Pyreneeën en Middellandse Zee met Barcelona als voornaamste stad. Dichtst bevolkte en belangrijkste industrieland van Spanje. Belangrijk centrum van het anarcho-syndicalisme* en van het verzet tegen Franco. — *Centralisme:* organisatiebeginsel van samenwerkende verenigingen die zich onderwerpen aan het (centrale) gezag van het hoofdbestuur en daardoor hun zelfstandigheid min of meer verliezen. — *C.G.T.:* Confédération Natio-

nale du Travail, de Nationale Confederatie van de Arbeid in Frankrijk. — *Clandestien:* tersluiks, bij de wet verboden. — *C.N.T.:* Confederación Nacional del Trabajo, Nationale Confederatie van de Arbeid, de Spaanse anarcho-syndicalistische organisatie, sectie van de I.A.A.* — *Collectivisering:* het brengen van de productiemiddelen (kapitaal en grond) in handen van de arbeiders òf van de gemeenschap. Het opheffen van de particuliere eigendom dezer productiemiddelen. Van 1936 tot 1939 zijn in grote delen van het van Franco bevrijde Spanje de bedrijven goeddeels gecollectiviseerd, d.w.z. door de werkers in ieder bedrijf beheerd zonder dat eigenaren of aandeelhouders voordelen uit het bedrijf konden trekken. De lonen waren vaak geheel of ongeveer gelijk gemaakt, doch niet belangrijk verhoogd. De winsten werden veelal voor sociale doeleinden, bij voorbeeld voor verbetering der hygiënische toestanden en voor de bouw van scholen besteed. — *Collectiviteit:* het geheel, de gemeenschap, tegenover: het individu. — *Compromis:* minnelijke schikking, waarbij beide partijen water in de wijn doen. — *Compromitteren:* iemand in opspraak, in verdenking brengen. — *Concubinaat:* samenwoning van man en vrouw zonder wettelijk huwelijk, in sommige landen wettelijk verboden. — *Conventie:* het geheel der als passend aangenomen gebruiken, soms met de bijgedachte aan stijfheid, bekrompenheid, sleur. — *Cultuur:* ontwikkeling van de geest, het rekening houden met de medemens.

Decreet: gebiedend voorschrift van de overheid. — *„Der Sinn des Lebens":* De zin van het leven. — *Demagoog:* politiek volksmisleider. — *Destructief:* afbrekend, vernietigend; hier: dat het oude grondig wil afbreken. — *Diderot, Denis* (1713—1784): Frans schrijver, voornaamste uitgever (met D'Alembert) van de Encyclopédie*, materialist*, bestrijder van het christendom. — *Directe Actie:* actie waarbij de arbeiders door zelf handelend op te treden rechtstreeks voor hun belangen en beginselen opkomen. Tegenstelling is de parlementaire actie, waarbij de arbeiders het behartigen van hun zaken aan anderen (afgevaardigden) overlaten. Voorbeelden van directe actie: staking, sabotage, het bezetten van bedrijven, lijdelijk verzet, het letterlijk uitvoeren van alle voorschriften, waardoor alles spaak loopt, het invoeren van de zesurendag door na zes uren arbeid het werk te verlaten. De syndicalisten* zijn voorstanders van directe actie. — *Discipline:* krijgstucht. — *Distanciëren:* afstand bewaren, zich op een afstand houden, ergens niet geheel in opgaan. *Doctrinair:* hardnekkig vasthoudend aan de eenmaal vastgestelde leer of een stelsel, zonder rekening te houden met de practijk van het leven. — *Dogma:* geloofsartikel, aan geen verdere beredenering meer onderworpen godsdienstige leer, waaraan niet getornd mág worden. — *Domela Nieuwenhuis, F.* (1846—1919): Voornaamste pionier van de Nederlandse socialistische beweging. Het eerste socialistische Tweede-Kamerlid. Later sociaal-anarchist* met individualistische* inslag. — *Dorado:* goudland, het land van belofte; *Eldorado:* hét goudland. — *Duitsland van Weimar:* de Duitse republiek na de val van het

keizerschap in 1918, onder leiding van de sociaal-democratie, met de grondwet van Weimar.

Eerste Internationale: zie Internationale. — *Egocentrisch:* zichzelf of de eigen zaak in het middelpunt van zijn overwegingen en daden stellend zonder aandacht te schenken aan de opvattingen of belangen van anderen. — *Emigrant:* Uitgewekene, landverhuizer. — *Encyclopedie:* woordenboek over de gehele kring van wetenschappen, kunsten enz. — *Encyclopedisten:* schrijvers die van 1751 tot 1780 de grote Franse encyclopedie uitgaven in 35 delen, een der gewichtigste geestesscheppingen van de achttiende eeuw, waarmede de Franse Revolutie geestelijk werd voorbereid. — *En masse:* in massa, massaal, in het groot. — *Erotisch:* op het gebied van de zinnelijke liefde. — *Executeur-testamentair:* uitvoerder van een laatste wilsbeschikking.

Fanatiek: dweepziek, door een blinde ijver voor een geloof of idee bezield en daardoor ontoegankelijk voor critiek. — *Federatie:* aaneensluiting van verenigingen of staten, waarbij deze hun onafhankelijkheid behouden en dus niet aan een centraal gezag zijn onderworpen. — *Federalisme:* het beginsel (bij voorbeeld der syndicalisten*) om de organisatorische samenwerking te baseren op de van onderen naar boven opgebouwde federatie*; tegenstelling: de centralistische organisatievorm. — *Feodalisme:* het middeleeuwse (vóór-kapitalistische) leenstelsel. — *Feodaal:* overeenkomstig het feodalisme, vaak gebruikt in de betekenis van achterlijk: „middeleeuws". — *Figner, Vera* (1852—1942): Russische revolutionnaire van adellijke afkomst, die een groot deel van haar leven in tsaristische gevangenschap heeft doorgebracht. — *Filantropisch:* liefdadig, weldadig. — *Filosofie:* wijsbegeerte; zie ook: Klassieke filosofie. — *Fourier, Charles* (1772—1832): Frans socialist, die de maatschappij wilde hervormen door gezinnen te verenigen tot productie- en consumptiegemeenschappen, die hij „falanstères" noemde. Hij zag in de menselijke driften en hartstochten de stem Gods en was van overtuiging, dat men, door hieraan gehoor te geven, een harmonische maatschappij zou verkrijgen. — *Friedeberg, Raphael* (geb. 1862): Aanvankelijk Duits sociaal-democraat, later anarchist, arts, propagandist van de algemene werkstaking.

Gedegenereerd: ontaard. — *Generatie:* geslacht, mensen van ongeveer dezelfde leeftijd. — *Goldman, Emma* (1869—1940): In Rusland geboren anarchiste, die een grote rol heeft gespeeld in de Amerikaanse en ook in de internationale anarchistische beweging. Met Berkman en anderen in de Verenigde Staten wegens verzet tegen de dienstplicht tot twee jaar gevangenisstraf veroordeeld en in 1919 naar Rusland gebracht, dat zij, na twee jaar in het belang der revolutie te hebben gewerkt, teleurgesteld — vooral door de gebeurtenissen te Kroonstad* — verliet. — *G.P.-oe:* politieke staatspolitie van de Sovjet-Unie; opvolgster van de „Tsjeka"*; vervangen door resp. N.K.V.D. en M.V.D.. — *Griffuelhes, Victor:* Frans syndicalist*, leerlooier, in 1902 secretaris van de plaat-

selijke syndicalistische arbeids-secretariaten (bourses du travail) en van het comité der federaties, in 1918 met Emil Pouget secretaris van de Franse C.G.T.* Hij kwam voort uit de linkervleugel van de socialistische partij van Guesde, welke vleugel zich had afgescheiden onder leiding van de typograaf Jean Allemane, oud-communard, en op anti-militaristisch standpunt stond. Griffuelhes was niettemin een krachtig verdediger van de syndicalistische* beginselen, onkreukbaar en onbaatzuchtig, maar onverzoenlijk en min of meer autoritair* met een zekere verachting voor de intellectuelen. — *Grossartig:* groots, verheven, indrukwekkend. — *Guillaume, James* (1844—1916): anarchist, vriend van Bakoenine* met wie hij een grote rol speelde in de Eerste Internationale* en daaruit in 1872 werd geroyeerd. In 1864 leraar in geschiedenis en letterkunde in Le Locle, daarna ambtenaar aan het ministerie van onderwijs te Parijs. Hield zich in het tweede deel van zijn leven uitslutend met wetenschappelijke arbeid bezig. Schrijver van de geschiedenis der Eerste Internationale* in vier delen.

Hedonisme: de leer dat een leven rijk aan genot het beste leven is. — *Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* (1770—1831): Duitse wijsgeer; hoogleraar. Hegel zag in de dingen en begrippen (de dingen zoals de mens die zich in zijn denken vormt) een voortdurende ontwikkeling. D.w.z. ieder begrip en iedere toestand houdt een tegenstelling in; hierdoor leidt ieder begrip (these) noodzakelijk tot zijn tegendeel (antithese), en ontwikkelt zich tot de synthese: de these in hogere vorm waarin de anti-these is opgenomen. Dit noemt Hegel de dialectische ontwikkeling. Niets is dus blijvend, alles verandert. Absoluut (blijvend) is alleen de dialectische ontwikkeling, de geschiedenis, die volgens Hegel redelijk, onvermijdelijk en noodzakelijk is. Hiermede is zowel het bestaande als het komende verklaard. Zodoende leidde Hegel's dialectiek zowel tot vooruitstrevende als tot behoudende denkbeelden. Enerzijds kwamen de Jong-Hegelianen tot verwerping van vele absolute waarheden en heersende opvattingen — dit waren immers slechts fasen in de steeds verdergaande ontwikkeling. Anderzijds verdedigden de behoudende Hegelianen de bestaande toestanden als het resultaat van de dialectische ontwikkeling: „het bestaande is het redelijke." En zij keerden zich tegen elke breuk met het historisch gegroeide. Zo zag Hegel zelf in zijn latere jaren in de Pruisische staat het hoogtepunt en doel van de menselijke rede en vrijheid. — *Historisch materialisme:* zie Marxisme. — *Homo-sexueel:* iemand wiens geslachtsdrift is gericht op eigen geslacht. — *l'Humanité:* „de Mensheid", ook „Menselijkheid". Naam van een Frans, door J. Jaurès opgericht socialistisch dagblad, thans dagblad van de Franse communistische partij. — *Hymne:* lofzang.

I.A.A.: zie Internationale. — *I.A.M.V.:* internationale anti-militaristische vereniging, in 1904 te Amsterdam gesticht, o.a. door F. Domela Nieuwenhuis*. Zij stond op het standpunt „Geen man en geen cent voor het militarisme", zij streed voor „Ind(ones)ië los van Holland" en

— zonder geweldloos te zijn — voor „een maatschappij, waarin voor ruw geweld geen plaats meer is”. — *Ideologie:* ideeënwereld. — *Individualisme, individualist:* zie Anarchisme en Stirner. — *Internationale:* In 1864 werd te Londen de eerste internationale vereniging der arbeiders gesticht onder de naam „Internationale Arbeiders-Associatie” (I.A.A.). Zij overleefde de Frans-Duitse oorlog, maar viel uiteen nadat de vrijheidslievende vleugel (Bakoenine*, Guillaume*) op het congres te Den Haag (1872) was uitgebannen en de zetel van Londen naar New York verlegd; in 1876 werd zij opgeheven. Op deze „Eerste Internationale” volgde in 1889 de socialistische „Tweede Internationale”, die op het congres te Londen van 1896 de anarchisten uitsloot. De „internationale solidariteit” in deze nu zuiver sociaal-democratische organisatie bleek bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog (1914) een fictie te zijn. In 1919 werd te Moskou de streng gecentraliseerde bolsjewistische, de „Derde Internationale” of „Komintern” gesticht, die in 1943 (tijdens de oorlog!) door Stalin is opgeheven. Terwijl op instigatie van de Derde Internationale en de Russische regering in 1920 de Rode Vakverenigings Internationale (R.V.I., Profintern) werd gesticht, hebben de syndicalisten* op een internationaal congres te Berlijn in December/Januari 1922/1923 hun syndicalistische internationale gesticht, waaraan zij de naam hebben gegeven van de eerste internationale, namelijk Internationale Arbeiders-Associatie. Deze I.A.A. heeft zich, ook tijdens de tweede wereldoorlog, gehandhaafd. — *Initiatief:* de eerste stap of stoot. — *Instinct:* natuurdrift, aandrift om onbewust doeltreffend te handelen. — *Intolerant:* onverdraagzaam. — *Intrige:* kuiperij, slinkse streek, gekonkel. — *Introduceren:* uitnodigen, invoeren of binnenleiden. — *Intuïtief:* gevoelsmatig, bij ingeving.

Jacobijnen: staatkundige partij in de Franse Revolutie (de „Bergpartij”), gesticht in 1789. De Jacobijnen beheersten tot de val van hun leider Robespierre (27 Juli 1794) het land tijdens de Franse Revolutie met dictatuur en terreur (schrikbewind) tegenover politieke tegenstanders en in dit opzicht zijn zij te beschouwen als voorlopers van de bolsjewiki. — *Jahrbuch der Freien Generation:* Jaarboek van de vrije generatie*. — *Jahrbuch des Anarchismus:* Jaarboek van het Anarchisme. — *Jezuïet:* lid van de in 1534 door Ignatius de Loyola ter bestrijding van de Kerkhervorming gestichte orde „Societas Jesu” („maatschappij van Jezus”). Men schrijft haar het richtsnoer „het doel heiligt de middelen” toe. In figuurlijke zin: schijnheilig bedrieger, doortrapt intrigant. — *Jezuïtisch:* schijnheilig, onoprecht.

Kadaverdiscipline: onderworpenheid als van een kadaver (lijk), blinde gehoorzaamheid, zoals Ignatius de Loyola die van de leden van zijn Jezuïeten*orde verlangde. — *Kladderadatsch:* „pats”, „klets”, ineenstorting, volslagen ondergang. Het woord wordt vaak, en ook hier, gebruikt in de zin van een onstuimige alles vernielende opstand, waaruit als bij toverslag een volmaakte wereld zou verrijzen. — *Klassieke filosofie:*

Duitse wijsbegeerte (Kant—Hegel). Zoals in de literatuur van het marxisme gebruikelijk, bedoelt Brupbacher met deze term of kortweg met „filosofie" de hoogste menselijke idealen en in het bijzonder het ideaal van het rijk van Vrijheid en Gerechtigheid aan te duiden. — *Kolontay, Alexandra* (1872—1952): medestrijdster van Lenin, in 1917 volkscommissaris, behoorde na de N.E.P.* tot de „Arbeiders-Oppositie", was later de eerste vrouwelijke gezant (in Noorwegen, Mexico en Zweden), schrijfster o.a. van „Wegen der Liefde". Haar boeken zijn sinds lang in de Sovjet-Unie verboden. — *Komintern:* zie Internationale. — *Kroonstad:* belangrijkste oorlogshaven van de Sovjet-Unie, ten westen van Leningrad in de Finse Golf. De opstand van de matrozen van Kroonstad, die opkwamen voor de autonomie* van de sovjets, werd in 1921 op de verjaardag van de Parijse Commune (18 Maart) met militair geweld door Trotzki neergeslagen. — *Kropotkine, Peter A.* (1842—1921): Russisch prins, anarchist, beroemd aardrijkskundige, in wetenschappelijke kringen vooral bekend door zijn boek „Wederkerig Dienstbetoon", waarin hij naast en tegenover de leer van de „strijd om het bestaan" van Darwin de grote betekenis van het sociale element en van de solidariteit in de dieren- en in de mensenwereld aantoonde. Schreef verder een groot aantal werken op anarchistisch gebied, die in vele talen zijn vertaald. O.a. „De verovering van het brood" en een boek over de Franse Revolutie. Zijn auto-biografie wordt ook door zijn tegenstanders als een van de beste uit de wereldliteratuur beschouwd. In 1874 in Rusland wegens revolutionnaire activiteit gearresteerd, wist hij drie jaar later te ontvluchten. Leefde daarna van zijn arbeid in Zwitserland, waar hij uit Genève werd verbannen, in Frankrijk, waar hij te Lyon vier jaar gevangen zat, en te Londen. Na de revolutie van 1917 keerde hij naar Rusland terug, waar hij in 1921 is overleden.

„La vie ouvrière": Arbeidsleven. — *„Le Socialisme en Danger":* Het socialisme in gevaar. — *Lisogub, Demetrius:* klaarblijkelijk een ter dood gebracht Russisch revolutionnair, beschreven door Stepniak. — *Luxemburg, Rosa* (1870—1919): Duits marxiste, van Poolse afkomst, behorende tot uiterste linkervleugel der Duitse sociaal-democratie. Gedurende de eerste wereldoorlog in de gevangenis wegens anti-oorlogs-agitatie. Na de Duitse ineenstorting leidde zij met Karl Liebknecht de communistische Spartacusbond. In Januari 1919 samen met Liebknecht door officieren vermoord.

Machiavelli, Nicollo (1469—1527): Italiaans staatsman, schrijver o.a. van „Il Principe" (De Vorst), waarin hij op zo schaamteloze wijze de vorsten aanspoort om met veronachtzaming van alle moraal hun doeleinden na te streven, dat in het boek zowel een nietsontziende critiek op het gezag als een handleiding voor regeerders is gezien. De vorst behoeft volgens Machiavelli niet in God te geloven, maar tegenover zijn onderdanen moet hij het doen voorkomen, alsof hij zeer godsvruchtig

is! — *Machiavellisme:* een sluwe, gewetenloze staatkunde, die zich aan geen enkel moreel voorschrift stoort, maar elk middel geoorloofd acht, als het erom gaat haar doeleinden te bereiken. — *Machno, Nestor* (1889—1934): Anarchist* uit de boerenbevolking der Oekraïne, leider van de boerenlegers die de Sovjet-Unie tegen invallen der witte generaals* hebben verdedigd, waarna zij door het rode staatsleger van Lenin en Trotzki werden verslagen. Machno vluchtte naar Parijs, waar hij in 1934 is overleden. — *Machno-beweging:* de anarchistische beweging in de Oekraïne, 1918—1921, die de Russische Revolutie tegen aanvallen verdedigde en — waar zij de toestand beheerste — heeft gepoogd een maatschappij op anarchistische grondslag te stichten. Critisch beschreven in La Révolution Inconnue („De onbekende revolutie") door de Russische anarchist Voline (V. M. Eichenbaum). — *Marx, (Heinrich) Karl* (1818—1883): Duit socialist, grondlegger (met Fr. Engels, 1820—1895) van het „wetenschappelijk socialisme", algemeen secretaris van de Eerste Internationale*. Uit Duitsland en Frankrijk verbannen, leefde hij van 1849 tot zijn dood in Londen. Schreef met Engels het Communistisch Manifest en voorts Het Kapitaal, waarvan de delen II en III na zijn dood door Engels werden voltooid en uitgegeven. — *Marxisme:* De socialistische leer van Karl Marx* en Friedrich Engels. Marx nam als leerling van Hegel* diens dialectische denkwijze over, maar verving de ontwikkeling van de begrippen door de ontwikkeling van de productiekrachten en de klassenstrijd. De productiekrachten (de techniek dus) bepalen de productiewijze, die tot uiting komt in de productieverhoudingen: de (eigendoms)verhouding van de groepen (klassen) in die productiewijze. Het karakter van het individu, zijn geestelijk leven, cultuur*, moraal, religie, wijsbegeerte worden in laatste instantie bepaald door de productiekrachten. De staat, de wetten, het zijn voortbrengselen van de klassenverhoudingen en daarmee van de productiekrachten (economisch determinisme). Ook de geschiedenis wordt bepaald door de veranderende productiekrachten en de daarmee veranderende klassenverhoudingen („De geschiedenis is de geschiedenis van de klassenstrijd"). Deze opvatting heet: historisch materialisme. Het kapitalisme zal door zijn eigen onvermijdelijke ontwikkeling aan zijn innerlijke tegenstellingen te gronde gaan. De kleine bedrijven worden door de concurrentie doodgedrukt, het gehele kapitaal hoopt zich op in handen van een steeds kleiner aantal bezitters, het aantal proletariërs groeit, de uitbuiting neemt toe, het kapitalisme leidt tot steeds catastrofaler crisissen, totdat het ineenstort en door de heerschappij van de arbeiders wordt opgevolgd, die hún klassestaat, de „dictatuur van het proletariaat", instellen om tijdens de socialistische opbouw de contra-revolutie te onderdrukken. Naarmate de socialistische opbouw vordert en de productiemiddelen in handen van de gemeenschap komen, verdwijnen de klassen en sterft de staat af. Als einddoel zag ook Marx dus de anarchistische staatloze maatschappij „van vrije federaties van vrije producenten". Het Marxisme noemt zich „wetenschappelijk socialisme", omdat het de socialistische samenleving als het resultaat van een historisch

noodzakelijke ontwikkeling ziet; het beweert deze ontwikkeling, die het als absolute waarheid beschouwt, te kennen en staat volkomen onverdraagzaam tegenover alle andere socialistische denkbeelden, die het als „utopieën" afwijst. (Zie ook: Bakoenine). — *Masochist:* iemand die bij het ondergaan van pijn en smart sexuele lust ondervindt. Tegenovergestelde van sadist. — *Materialisme:* wijsgerige monistische* leer, volgens welke het stoffelijke de enige werkelijkheid is; ook: het hechten van de hoogste waarde aan stoffelijke genoegens en voordelen. — *Materialist:* (hier) aanhanger van het materialisme, vrijdenker. — *Melancholisch:* zwaarmoedig, droefgeestig. — *Mentaliteit:* geestesgesteldheid, de kenmerkende opvattingen van een persoon of beweging. — *Militanten:* in Frankrijk, Spanje en elders de actieve leden van een organisatie, al dan niet met een bestuursfunctie belast, die in de strijd op de voorgrond treden. — *Monatte, Pierre:* Frans syndicalist, geboren in 1881, zoon van een dorpssmid uit Auvergne, zou aanvankelijk veearts worden, redacteur van La Vie Ouvrière*, man van zeer grote ontwikkeling met het type van een Parijse arbeider. In 1914 handhaafde hij zijn anti-militaristische standpunt. — *Monisme:* de leer dat er niet, zoals volgens het godsdienstig dualisme, twee grondbeginselen zijn (ziel en lichaam, geest en stof), doch slechts één: stof (materialisme*) of geest (psychisch monisme). — *Montesquieu,* Charles de Sécondat, baron de la Brède (1689—1755): Frans wijsgeer, die heeft gepleit voor de scheiding van de wetgevende, de rechtsprekende en de uitvoerende macht. — *Mühsam, Erich* (1878—1934): Duits anarchist, dichter, redacteur van „Kain" (1911—1914), later van „Fanal", schrijver van verschillende gedichtenbundels, van de drama's „Judas", „De Oplichter", „Staatsraison"; voorts van „Anarchisme". Nam deel aan de radenrevolutie in Beieren, 1918. „Een gave persoonlijkheid, edel in alles wat hij deed, trouw en toegewijd vriend en buitengewoon geestig in gezelschap" (R. Rocker); in het concentratiekamp Sonnenburg door de Nazi's in Juli 1934 doodgemarteld.

Nacht, Siegfried en *Max,* broers, afkomstig uit Bohemen, behoren tot de stichters van de I.A.M.V.* door hun deelname aan het stichtingscongres 1904, te Amsterdam; Siegfried Nacht nam ook deel aan het internationale anarchistencongres 1907, Amsterdam, waar een door hem en Monatte* ingediende resolutie ten gunste van de algemene werkstaking werd aangenomen. — *Narcisme:* het behagen vinden in zichzelf. Narcissus is in de fabelleer een schone jongeling, die een hevige liefde opvatte voor zijn eigen spiegelbeeld in het water. Nadat hij verdronken was, veranderden de goden hem in een narcis. — *N.E.P.:* Nieuwe economische politiek, in 1921 door Lenin in Rusland ingevoerd, waarbij concessies werden gedaan aan het particuliere kapitalisme en een einde kwam aan het oorlogscommunisme. — *Nietzsche, Friedrich* (1844—1900): Duits wijsgeer, sterk individualistisch, bestrijder van het christendom, dat met zijn nederigheid en zelfverloochening de mens tot slaaf maakt. Nietzsche legde zeer de nadruk op het „mannelijke" in

de man en meent, dat de vrouw haar beste vrouwelijke instincten prijsgeeft en ontaardt, wanneer zij verleert de man te vrezen. In „Also sprach Zarathustra" laat hij deze zeggen: Gij gaat naar de vrouwen? Vergeet de zweep niet!

Ochrana: politieke staatspolitie in het tsaristische Rusland.

Passiviteit: lijdzaam optreden, dadenloosheid, werkeloosheid, het tegenovergestelde van activiteit. — *Patriotisme:* uitgesproken vaderlandsliefde. — *Peripherie:* ver van het centrum verwijderd, de buitenste grenzen, bij voorbeeld van een stad. — *Polis:* stad, gemeenschap, saamhorigheid. — *Politikanten:* spottende aanduiding van degenen die van de politiek een zaakje maken. — *Politikaille:* verachtelijk woord voor politici, waarbij gedacht is aan „canaille"*. In dezelfde zin spreekt men van „journaille" voor journalisten. — *Politbureau:* politiek bureau, leidend orgaan van de regering van de Sovjet-Unie, subcomité van het centrale comité van de communistische partij. — *Pope:* geestelijke van de grieks-katholieke kerk in Rusland. — *Provocateur:* beambte, speciaal bij de politie, die overtredingen of misdaden uitlokt. — *Proudhon, Pierre-Joseph* (1809—1865): Frans anarchist, „vader van het Franse socialisme", aanvankelijk letterzetter, schrijver van een groot aantal in uitnemend Frans geschreven wetenschappelijke werken over sociologische onderwerpen, die ook thans nog veelzijdige belangstelling genieten. In Frankrijk een nationale figuur. Bekend zijn zijn uitspraken: „Eigendom is diefstal", „God is het kwaad", „Anarchie is de orde", waarmee hij overigens kwalijk is gekarakteriseerd. — *Psychologisch:* zielkundig, betrekking hebbend op de geest, in tegenstelling tot physiologisch: betrekking hebbend op het lichaam en zijn organische verrichtingen.

Rationalisme: wijsgerig stelsel dat de openbaring verwerpt en in alles de heerschappij van het verstand erkent. — *Rationalistisch:* overeenkomstig het rationalisme. — *Reclus,* de gebroeders (Jacques) Elysée en Elie: Franse anarchisten. Elysée (1830—1905) is een van de beroemdste aardrijkskundigen en was tevens zeer actief in de anarchistische beweging. Elie (1827—1904) was eveneens aardrijkskundige. — *Renaissance:* wedergeboorte, in het bijzonder de overgang van de Middeleeuwen naar de Nieuwe Tijd (veertiende—zestiende eeuw). In engere betekenis ook de herleving van de kennis van de Griekse en Romeinse kunsten en wetenschappen. — *Rousseau, Jean-Jacques* (1712—1778): Frans schrijver en wijsgeer, bereidde door zijn ideeën, die zeer grote invloed hebben gehad, mede de Franse Revolutie voor. In zijn boek „Het maatschappelijk verdrag of de beginselen van het staatsrecht" verkondigt hij de stelling, dat de oorspronkelijke mens die goed, vrij en gelukkig was, vrijwillig afstand heeft gedaan van zijn volledige vrijheid ten bate van de gemeenschap, zodat de macht van de staat zou berusten op de gezamenlijke wil van allen. Deze historisch onjuiste theorie heeft de staatsoverheersing sterk bevorderd. Op grond van de

goedheid van de mens in de natuurstaat moet de opvoeding volgens Rousseau de beste voorwaarden scheppen voor de natuurlijke ontwikkeling van het individu.

Sadist: iemand die bij het kwellen van mensen en/of dieren sexuele lust beleeft. Hier: iemand, die zich verlustigt in het kwellen van degenen die hij in zijn macht heeft. — *Sanftleben, Alfred* (1870—1952): Duits anarchist, die in Zwitserland aan de anarchistische beweging heeft deelgenomen en zich later in Californië vestigde. — *Sanguinicus:* zeer levendig, vurig en prikkelbaar persoon. — *Sceptisch:* vol twijfel. — *60 Jahre Ketzer:* 60 jaar ketter. — *Socrates* (469—399 v. Chr.): Grieks wijsgeer, die zijn medeburgers tot nadenken trachtte te brengen en onder de beschuldiging van niet in de staatsgoden te geloven en de jeugd te bederven werd veroordeeld tot het drinken van de gifbeker. — *Sociaal-anarchisme:* Zie Anarchisme. — *Stirner, Max,* schuilnaam van J. Kaspar Schmidt (1806—1856): Duits wijsgeer, extreem individualist*. In zijn boek „De enige en zijn eigendom" ontwikkelt hij het standpunt dat het individu, het Ik, de enige werkelijkheid is, al het andere heeft slechts waarde voor zover het dit Ik dient. — *Streber:* iemand bij wie al het streven er op is gericht zelf omhoog te komen, jager naar baantjes, ook erebaantjes. — *Structuur:* bouw, samenstelling; hier: instelling. — *Syndicalisme:* anti-kapitalistische arbeidersbeweging die de volle nadruk legt op de vakbeweging, het parlementarisme verwerpt, de klassenstrijd voert met de scherpe middelen der directe actie*, de solidariteit tot grondslag heeft en de vak- of bedrijfsorganisaties beschouwt als de kernen voor de organen der nieuwe maatschappij. Het toekomstideaal van het syndicalisme is de federatieve samenwerking van zelfstandige voortbrengersgroepen, die de beschikking over de voortbrengingsmiddelen hebben. In Frankrijk betekent syndicalisme vakbeweging zonder meer. De principiële syndicalisten hebben zich er veelal „revolutionnaire syndicalisten" genoemd. Om zich te onderscheiden van het in vele gevallen verwaterde syndicalisme noemen de principiële syndicalisten zich tegenwoordig anarcho-syndicalisten, daarmede duidelijk aangevende dat zij de staat verwerpen. Anarcho-syndicalisme heeft dus dezelfde betekenis als het oude syndicalisme.

Talleyrand (1754—1838): Frans diplomaat, de grootste van zijn tijd. Befaamd om het gemak, waarmede hij eerst het revolutionnaire regime, daarna Napoleon, na diens nederlaag Lodewijk XVIII en Karel X en na diens val ten slotte Lodewijk Philippe van Orleans diende. Hem wordt het woord toegeschreven: „De taal is de mens gegeven om zijn gedachten te verbergen." — *Tendenz:* strekking, in geschrift, roman enz. — *Tolerantie:* verdraagzaamheid. — *Tout court:* kort en goed, zonder meer. — *Traditie:* overlevering, van geslacht op geslacht overgedragen gewoonte. — *Tsjeka:* de eerste politieke staatspolitie in de Sovjet-Unie, later vervangen door de G.P.-oe, daarna door de N.K.V.D. en thans door de M.V.D.

U.G.T.: Union General de Trabajadores, algemene vereniging van arbeiders, de sociaal-democratisch georiënteerde (moderne) vakbeweging in Spanje.

Voltaire: schuilnaam van François Marie Arouet (1694—1778): Frans schrijver, een van de invloedrijkste verbreiders van de nieuwe denkbeelden der Franse Encyclopedisten*, die de rooms-katholieke kerk vooral om haar onverdraagzaamheid heftig heeft aangevallen zonder ooit geheel met haar te breken. — *Vom Kleinbürger zum Bolschewik:* Van kleinburger tot bolsjewiek.

Weckruf: de wekstem, de wekker. — *Wederkerig dienstbetoon:* zie Kropotkine. — *Weimar:* zie Duitsland van Weimar. — *Weitling, Wilhelm* (1808—1871): kleermaker, dicht bij het arme volk staande, zeer begaafde Duitse communist, die lange tijd in Zwitserland heeft gewerkt, daar belangrijke invloed heeft gehad en ten slotte naar Amerika is verhuisd. — *Witte generaals:* Generaals van de contra-revolutionnaire legers, die na de revolutie van 1917 tegen de Sovjets vochten (1917—1922). — *Wodka:* Russische en Poolse sterke drank. — *Wrangel, Peter N.* (1878—1928): Eén van de witte generaals* die in Zuid-Rusland tegen de Sovjets heeft gevochten en in November 1920 is verslagen.

LITERATUUR:

De in deze brochure verwerkte gegevens zijn hoofdzakelijk ontleend aan de volgende werken van Fritz Brupbacher:

60 Jahre Ketzer, Selbstbiographie, Verlag B. Ruppli, Zürich—Leimbach, 1935.

Marx und Bakunin, Ein Beitrag zur Geschichte der Internationalen Arbeiterassoziation, G. Birk & Co, z.j. (1913).

Der Sinn des Lebens, Verlag Oprecht (Europa Verlag), Zürich, 1946.

Seelenhygiene für gesunde Heiden, Verlag Oprecht (Europa Verlag), Zürich/New York, 1943.

Vom Kleinbürger zum Bolschewik, Zentralvertrieb zeitgeschichtlicher Bücher, Berlin, 1923.

Michael Bakunin, der Satan der Revolte, Neuer Deutscher Verlag, Zürich, 1929.

Aufgaben des Anarchismus in dem demokratischen Staate, bijdrage in: Jahrbuch der Freien Generation für 1912, onder redactie van Pierre Ramus, Verlag W. Schouteten, Brussel.

DRUKKERIJ „AURORA" — ALMELO